ПРИМЈЕРИ

СРПСКО-СЛАВЕНСКОГА ЈЕЗИКА.

САСТАВИО ИХ

ВУК СТЕФ. КАРАЏИЋ.

Vuc Stefanović Karadžić
Primjeri srpsko-slavenskoga
jezika. Wien 1857
Ernst Leskien-
Slavistische Sammlung

Berlin, in Commission bei Georg Reimer.

149.

149=Bg.

1

А щеи то ѣ ѣ бл̾га
ю ѣ ѣ ѣ ждеть. в ѣ бесла ѣ ї тѣ
ї ї ї

ПРИМЈЕРИ

СРПСКО-СЛАВЕНСКОГА ЈЕЗИКА.

САСТАВИО ИХ

ВУК СТЕФ. КАРАЏИЋ.

У БЕЧУ

У ШТАМПАРИЈИ ЈЕРМЕНСКОГА МАНАСТИРА

1857.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS

I.

ПРЕДГОВОР.

Највише нашијех дојакошњијех, а и садашњијех, књижевника мисли, да је данашњи Руски и наш црквени језик прави Славенски језик, а не знаду, да су овај језик начинили Руси од старога Славенскога догонећи га према своме народноме, и да је данас много наличнији на Руски неголи на прави Славенски. Ово незнање може се опростити нашијем досадашњијем књижевницима, јер ни сам Јосиф Добровски, којега су назвали патријаром Славенскога језика, прије тридесет година, кад је писао и штампао своју Славенску граматику (у Бечу 1822.) није могао да се отргне од овога данашњега Славенског језика, него је једнако мислио, да је ово прави Славенски језик, и чисто се бојао слушати кад би ко стао доказивати да то није истина (да не би покварио својијех дојакошњијех мисли о томе); а и међу Рускијем књижевницима јамачно би их се и сад нашло који тако мисле [1]); али им се не може опростити, што су за неко сто година *свој* црквени језик тако заборавили и нањ омрзнули [2]).

---

[1]) У Биограду су била два млада Руса професора у семинарији, који су у Русији свршили науке у духовној академији. Кад године 1850. дођу они ондје к мени да ме походе, један од њих стане викати и срдити се на г. Фр. Миклошића, што је казао да су Руси данашњи црквени језик начинили од старога Славенскога, говорећи, да то није истина и да он то не може ни чим доказати.

[2]) Прије двије године дана један је од знатнијих ученијех Срба из војводине једноме господину овдје рекао пружајући руку на мене: „Овај господин хоће да нам докаже да у Српскоме језику *чест* значи комад а *част* die Ehre." И ово је он казао без икака узрока, јер о том није било ни спомена, него штоно се каже: „С неба па у

Стари или управо рећи *прави* Славенски језик дијели се на двоје, то јест: на језик који се данас зове *Бугарски* [3]) и на *Српско-Славенски.*

Главне су разлике између ова два језика, што у Српско-Славенскоме нема ѫ ни ѧ, него је мјесто првога оу или ȣ, а мјесто другога є.

Разлика је ова по свој прилици тако стара, као и писмо и хришћански закон у народу нашему. Ово је један од највећијех и најдивнијих знака самовласности, величине и мудрости нашијех старијех, и потомци њихови то сад газе ногама! —

Што су Руси, догонећи Славенски језик према своме народноме, изоставили ѫ, то су имали право, јер му нијесу никаквога особитог изговора знали нити у свом језику имали; али што су помијешали ꙗ и ѧ (метнувши ꙗ само из почетка а ѧ у сриједи и на крају), ја бих рекао да су погријешили. У староме Славенском језику само је ꙗ право *ја* (и у почетку и на крају и у сриједи), а ѧ имало је свој особити изговор, којега ми Срби не можемо ласно ни из-

---

ребра," само да би мене, као што он мисли, осрамотно — Прије неколико година премећући ја у Карловцима једну Србуљу и једноме од првијех професора ондашње богословије, који је код мене стајао, показујући разлике између данашњега црквенога и старога нашег језика, он ми као управо жалећи ме што не знам, рекне, да су то све погрешке што је год друкчије него у данашњим црквеним књигама, јер људи онда нијесу знали језика ни граматике.

[3]) А ја бих рекао да то није право, него да је језик оних Славена, на које су Бугари дошли и притисли их; јер за које најстарије знамо да су преводили књиге на Славенски језик, не кажу да су их преводили на језик *Бугарски*, него на *Словенски* за времена *Бугарскога* кнеза Симеона (н. п. — „отъ греческаго языка въ *Словеньскыи* при князи Българстѣмъ Симеонѣ" С. Н. Палаузова Вѣкъ Болгарскаго царя Симеона, Санктпетербургъ 1852 страна 114). По томе се види очевидно, да је онда био друго језик и народ *Бугарски*, а друго *Словенски;* а пошто су се Бугари и они Славени слили у једно и постао *данашњи* Бугарски језик (са *водата, виното, брато* или *братот;* подај *на това брат*, бил сам *код брат, сос брат* и т. д.), онда се већ нијесу њиме преводиле црквене књиге.

говорити и који И. И. Паплонски [4]) тумачи слогом *эн* или *эм*; а осим тога, мене је увјеравао покојни Никола Ивановић Надеждин, да се ѧ на онијем мјестима гдје му је мјесто у староме Славенском језику, не изговара свуда по Русији као *ја* (н. п. у ријечи мѧсо), него по гдјекојим крајевима да се изговара глас од прилике између *а* и *е* без *ј* из почетка. Ако је ово истина, онда је ѧ ваљало задржати као што је у староме Славенском језику; ако ли ово није истина, онда би боље било да је и оно изостављено са свијем као и ѫ и ѭ и ѩ, и ꙗ да је узето свуда (као што је и у грађанској буквици само једно *я*), неголи што је овако помијешано са ꙗ. Да су Пољаци овако као Руси поправљали стари Славенски језик, они заиста не само што не би помијешали ꙗ и ѧ, него би задржали и ѫ, јер они мјеста или слогове овијех слова и данашњи дан изговарају (за наше ухо) као *ен*, н. п. наше *пеш*, старо-Славенско пѧть они пишу ріеć а изговарају *пјенћ* [5]); тако наше *дуга*, старо-Славенско дѫга они пишу dąga а изговарају *донга*. И Мацари свједоче онијем Славенскијем ријечима, које су примили од старијех Славена, да су се ова слова (ѫ и ѧ) изговарала од прилике овако као што их Пољаци данас изговарају, н. п. наш *ред*, Бугарско-Славенски рѧдъ они пишу и говоре rend (*ренд*), тако и дрѫгъ (наше *друг*) пишу и говоре dorong (*доронг*). Данашњи Бугари изговарају оне слогове, гдје је у Бугарско-Славенском језику ѫ или

---

[4]) Филологическія замѣтки И. Паплонскаго о Рускомъ языкѣ въ связи съ церковно-славянскимъ и другими Славянскими нарѣчіями. Санктпетербургъ 1854.

[5]) Године 1819. разговарајући се ја о овакијем стварима у Вршави са С. Б. Линде доказивао ми је он да се у овакијем ријечима не изговара чисто *ен* него нешто кроз нос, што ја нијесам могао ни изговорити. Да бих ја њему доказао, да се изговара чисто *ен*, вративши се у свој стан отидем ка кћери домаћиновој, која је нешто везла на ђерђефу, и замолим је, да ме учи Пољски, и тако најприје да би ми написала како се Пољски каже *пеш*, *гуска*, и још неколико оваковијех ријечи; она на молбу моју напише ми ріенć, genś и т. д. Кад ја други пут отидем к Линду и покажем му што је писала Пољкиња у Вршави, он ми, као готово срдећи се, одговори, да су то људи, који не знаду правописа ни етимологије, а ја му на то рекнем, да се ми не препиремо, како би ваљало ријечи *писати* него како се *изговарају*.

као ъ или као ѧ, н. п. наш *иуш*, а Бугарско-Славенски пѫть они говоре *иъш* или *иаш*, тако *рука* (рѫка) говоре *ръка* [6]) или *рака* и т. д.; оне пак слогове, гдје је у Бугарско-Славенскоме језику ѧ, и они изговарају као и ми (є). Отприје нико од Славенскијех књижевника није знао како су се изговарала ова два слова, као и ѭ (по Паплонскоме *ён* или *ём*) и [7]) ѩ (*ѣн* или *ѣм*), док се године 1820. није томе досјетио А. Х. Востоков, у чему му је, као што сам каже, помогло Пољско изговарање.

Чисти *Бугарско-Славенски* језик налази се у најстаријим рукописима. Истина да је у XVI. вијеку наштампано њиме неколико црквенијех књига, особито у Карабвлашкој и у Карабогданској (за Влахе, којијех је онда црквени језик био Славенски), али ни у једној није са свијем чист, него је гдје мање гдје више помијешан са Рускијем. Од прије неко тридесет година, пошто се и у Русији признало да данашњи црквени језик није прави језик Славенски, и пошто су се на овоме већ давно биле престале штампати књиге за црквену потребу, почео се истраживати стари Славенски језик и њиме књиге штампати за науку или за његово познање. Најзнатније су књиге тога реда ово: Копитаров Glagolita Clozianus (у Бечу 1836.), *Остромирово Евангеліе* (од године 1057.) које је трошком А. Д. Черткова наштампао у Петербургу А. Х. Востоков године 1842., и г. Фр. Миклошића ове књиге:

S. Joannis Chrysostomi homilia in ramos palmarum slav., lat. et graece. 1845.

Vitae Sanctorum. Accedunt epimetra grammatica. 1847.

Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti. 1850.

Lautlehre der altslovenischen sprache. 1850.

Monumenta linguae palaeoslov. e cod. suprasl. 1851.

Vergleichende grammatik der slavischen sprachen. I. band Lautlehre 1852. III. band. Formenlehre 1856.

Formenlehre der altslovenischen sprache. Zweite Aufl. 1854.

Chrestomathia palaeo-slovenica. 1854.

Evangelium S. Matthaei palaeo-slovenice e codicibus etidit. 1856., које су све штампане у Бечу.

Да би читатељи и у овој мојој књижици могли видјети штогод од Бугарско-Славенскога језика, ја ћу додати

---

[6]) Ми би *ръка* могли писати и без ъ, само *рка*.

[7]) У Српско-Славенскијем књигама је ѥ мјесто ѩ а ю мје сто ѭ.

овдје одмах нешто из једнога старог рукописа писаног на кожи, што гласи овако:

Аще кто вь бльгарѣхь бждеть вь больмытѣхь христиꙗнынь волеж вьстжпить вь бохьмытьскжж вѣрж, а не нжждеж, и пакыи прилоучит сѧ ємоу пріити вь хриистиꙗниє и помѣнжв сѧ и ѡбратит сѧ вь вѣрж христиꙗньскжж, да таже єпитомиꙗ доушегоубьнаа ѡт не и матере и доуховьнаго ѡтца и братине и сестрине.

Аще кто волеж вьстжпить на крьсть вь бльгарѣхь или мжжь или жена и ѡбратит сѧ вь вѣрж хрістиꙗньскжж да вьсприметь ѡ питомиж доушегоувиꙗ.

Слово свѣтаго Кырила философа, ѹчитела словеньскоу ѫзыкоу. — господи благословыи.

Ѡ кныгахь, како ѫзыкь вьзель єсть писание книгами. ибо словенѣ не имѣхж писаниꙗ, нж чрьтаниемь чрьтахж и рѣжьми рѣжахж, тогда бѣхж погани сжще. крьстивьшим сѧ грькомь и словеномь книгами грьчьскыими, нжждахж бо сѧ словенѣ писати словеньскыж рѣчи безь сьтворениꙗ, рекоше: како можемь писати грьчьскыж рѣчи словѣне бывьше или животь или зѣло или богь или чаꙗниє или чашж или сѣдоу или юнотамь или царемь или ѫзыкь и ина подобна имь; и быше словѣне бес-писаниꙗ. ві. лѣть. тогда же чловеколюбець богь сьматраѥ вса и сьстави рода чловѣча да не без оума нь все на разоумь приводѧ на спасениє помиловати народь словеньскыи, вь лѣто. ѕ҃. т҃. п҃. з҃. посла имь Кырила философа, мжжа свѣта и праведьнаа, и давь ємоу разоумь. л҃. словь едьна по грьчьскымь, а дроуга по разоумоу и по дароу божиємоу. грьци писахж. ів. словь за многа лѣта, понеже глаголжть грьци: ѡть нашихь сѧ книгь извела словеньскаа книга, а нѣсть ихь богь сьтворилъ, и аггели сжть искони словѣньскыж, кни[гы] знали ꙗкоже и жидовьс[кы]ж грьчьскыими и елиньскыж, нж єже искони богомь прижтни сжть, а дроузы глаголжть ꙗко богь саамь сьтворилъ єсть писанна. а не вѣдеть что глаголжть ѡкани. велеть ꙗко г҃. мь ѫзыкомь повѣлель єсть имати книгыи вь распѧтиє бѣдьска написана жидовьскы и латиньскы и грьчьскыи, а словеньскыж не бѣ тоу. того ради сжть ѡть бога словеньскыж книгыи, ꙗко вѣра крьстиꙗньска бысть на послѣдокь тако и кьнига бльгарьска свѣта єсть. тѣмь что речемь и глаголемь кь тацѣмь безоумнимь, ѡбаче ре-

чемь ѡ свѣтыхь книгахь ꙗкоже наꙋчихом сѧ, ꙗко все по рѧдоу
бываѥть ѡть бога, а не ѡть чловѣкь, а нѣсть богь сьтворилъ жи-
довьскыѭ ни роуменьскыѭ ни ѥлиньскыѭ, Ѧдамоу глаголе ѭзыкоу
ѡть Ѧдама до потопа и до ꙋтврьждениа стльпа до где господь
раздѣлн ѭзыкыи тако и ньравь ихь обычаи и ꙋставь ихь, нѫ ихь
зачеть новы ѭзыкыи. егупьтѣномь дасть землѫ мѣрение перь-
сомь и халдѣѡмь и роусомь дасть звѣздоучьтение и вльхво-
вание и цѣлование и всѫ хытрости чловечѧ, жидовомь же книгыи,
вь нихьже есть писано ꙗко искони створи богь небо и землѫ и
вьса ꙗже сѫть по нѣи ꙗкоже пишеть. ѥлиномь дасть граматоу и
ріторию, нѫ прѣжде елини и роумене не ꙋмѣхѫ своимь ѭзыкомь
письмене, нѫ питьчьскыми письмени писахѫ своѭ рѣчи и быхѫ
много лѣть. ѯ. тогда же Гамананиль дидаскаль имь пришедь по-
слѣдь и створии имь и начень ѡть лѣпа. ві. словь изь жидовь-
скыхь книгь. тѣми же словеси писахѫ своѭ рѣчии. ді. лѣть. Си-
монись же ѡбрѣте сѧ пикословесь, и приложи имь дьвѣ словѣ.
Ѳпихарить ѡбрѣте сѧ пикословь, и приложи имь. г҃. слова, и сьбра
имь. зі. словь. по мнозѣхь же дьнехь и лѣтѣхь Диѡнись фило-
софь приложи имь. г҃. слова, и сьбра имь се. кд. слова. тако и мно-
зѣхь сѫщихь вь мнозѣхь лѣтѣхь едьва сьставише граматꙋ, а сло-
вѣньскыѭ книгы сьстави Костаньдинь сьматраѥ граматоу вь не-
михь дьнехь, а ѡшегра. ѯ. сьставиль единь мадоу акы рина. тѣмь
же сьставы письмена. братиѥ, словеньска книга свѣта ѥсть, свѣть бо
мѫжь створи ѭ, а грьчьскѫѭ и ѥлиньскѫѭ погании сьтворише. аще
ли кто речеть: нѣси ꙋ створиль добрѣ, тѣм сѧ потвараѭ книгы
словѣньскыѭ, то рьци кь нимь: како грьцькы многѫщи потвори-
ше сѧ, а кырилова такожде ѥсѫ вь нихь, ꙗже мнозы потворише сѧ,
подобаѥть послѣ творитыи. аще бо вьпрашаѥши книгочии грьчь-
скааго: кто вы сьтвори граматоу и книгы сьставыи, вь кое ли
врѣмѧ; то грьци мнозы не вѣдеть. кто вы сьставы граматоу, то
вьси вѣдеть и рекѫть: Костаньдинь солоуньскыи философь, нари-
цаѥмыи Кыриль, тои ѥдинь сьставыи книгы и Меньдоди, брать
ѥго. аще вьпросиши, вь коѥ врѣмѧ, то вси вѣдеть, ꙗко вь врѣмѧ
Михаила царѣ и Бориѡ кнѧза бльгарьскааго и Растислава кнѧ-
зааморавьскааго. а се написано бысть, братиѥ, разоумь что гла-
голѫть грьци безоумнии, ꙗко ѡть нашихь сѧ книгь извѣла
словѣньскаа книга, то рьци грькоу: да гьдѣ ѥ вь грьцькыхь
книгахь богь, ꙗко ис-прьва книгы глаголѫть. а. азь ѥсьмь богь.
богь бо есьмь. в. вѣдѣ бо вьса. г. глаголѫ бо правьдѫ. д. до-

бро бо есьмь. є. есьмь бо. ж. животь всемоу мироу дахь. з. зѣло дивна створихь. з. землѫ на водахь ѡсновахь. і. иже вы скрозѣ море проведохь. и. и вь поустини вы наситихь. г. гемоноу ме прѣдасте. к. коѥ вы зло сьтворихь. л. людиѥ безаконии; .м. мислыѭ веса сьтворихь. н. на крьстѣ мѧ пригвоздисте. о. ѡни бо призовѫть да и ти мѧ прославеть. п. Пилатоу мѧ прѣдасте. р. рьцѣтѧ безаконикомь. с. слово безаконьно въложисте на мѧ. т. трьновень вѣнець на главѫ ми положисте. оу. оударень быхь за ланитѫ. ф. Фараѡна вь мори потопихь. х. херовыми славеть мѧ. ц. царьство моѥ на небесѣхь ѥсть. ч. чловѣколюбыи ради сьнидохь. ш. шестокрили аггели слоужеть ми. ъ. ѥромь носимь невидимо. щ. що ми ѡтьвѣщаѥтѧ до вьтораго пришествиѩ. ѣ. ꙗко хощѫ сѫдити живымь и мрьтвыимь. є. ѥже мѧ свѧзасте и ведосте. ю. юдеиѥ, что сьтворихь выи; є. ѥсте мѧ безакони жидове. тѣмь же, братиѥ, подобно вы бѫди вѣдѣти: аще сьберета сѧ дьва попа бльгарьскыи и грьчьскыи, да литоурьгиса словеньска литѹрьгиѩ, а грьчька де не литоурьгыса· аще ли ѡва да литоурьгисата, нѫ да не ѡстане словѣньска литоурьгиѩ, а грьчька въспоѥ. понеже свѣта ѥсть бльгарьска литоурьгиѩ, свѣть бо мѫжь ставы ѫ. богоу же нашемоу слава вь в[ѣ]кы аминь. —

Овај рукопис је писан на четвртини, врло лијепијем и једнакијем минеискијем словима, какогод да је штампан, и има га 135 листа, али нема ни правога почетка ни свршетка, а може бити да ни ово што га је није све потпуно редом. У њему је, на овијем листовима што се налазе, из почетка номоканон, по том различне бесједе (слова), поученија, сказанија и т. д. Ова бесједа светога Ћирила философа много је налик на онај чланак: о писменехь чрьноризца Храбра, али је ја овдје штампам нек се и она види. По ријечима вь бльгарѣхь види се да је он писан управо за *Бугаре* кад су већ били хришћани, а и свршетак ове бесједе светога Ћирила философа чини ми се да је више Бугарски (као што се данас говори) неголи Словенски, н. п. да литоурьгиса словеньска литѹрьгиѩ, а грьчька да не литоурьгыса; и по томе се мени чини да је врло знатан, особито за Бугаре; а може бити да је и старији од XIII. вијека ако и јест у њему ь и ы као у србуљама (а не ъ и ъі). Гдје је у њему ѫ мјесто (по најстаријим рукописима іѫ, ондје је над овим словом надметнуто као

сад што се надмеће над і; тако је над гдјекојијем полугласнијем словима надметнуто по двоје дугуљасто, пред којима је изостављено ь, н. п. болмытѣхь (мјесто бол҃мытѣхь). Гдје се у овоме што је наштампано броје слова редом, послије свакога слова ријеч се почиње црвеним словом.

Сриско-Славенским језиком штампано је у стара времена црквенијех књига више. Око педесет година пошто је измишљено штампање књига почеле су се Српско-Славенске књиге штампати у нашијем крајевима (даклем пунијех *седамдесет година иријe него у Русији!* [7]) Најстарија је у нашијем крајевима наштампана књига позната Ѻхтоихь од четвртога гласа, који је наштампао војвода Зетски Ђурађ Црнојевић године 1494. На свршетку ове књиге стоји наштампано ово:

Понєже оубо вь троици едино покланѧемы богь ѿ небытїа вь бытіе мановеніємь приведы вса и на кѡнць дѣлѡмь създа человѣка, егоже ѡбразѡмь своимь почьть неѡбладаема же и ѡбладающа всеми и сьглагѡланика себе сьдела и иже по нємь родомь желающимь причестникѡмь его быти, ꙗкоже велики вь патріарсехь Авраамь, иже не писаніемь нь пльтовидно сподѡби се вь дѡмь приети троицоу, последи же Мѡиси глаголє богови лицемь кь лицоу, ѧ иже и начрьтанниє скрижалы приєть ѿ него, и назнаменаѥ измѣнєнїє закона сихь съкроуши. по сем же единородныи сынь слово, благоволєниємь ѡтьца нерождена и съпоспѣшеніемь своимь и съвръшениємь ѿ ѡтьца исходещаго, семоу же съприсносоущнаго, ѡбоимь сьгосподьствоующаго светаго и животворѣщагѡ дѹха, благоизволи неизречени испльни сьвѣть, вь приснодѣвоу Марію вьселі се и рождь се безь матере на небеси на земли безь ѡтьца роди се, и пострадавь вьзнесе се. тѣмже намь не соущимь Авраамоу же и Мѡисею подѡбнимь, еже богови сьвещателнѡмь быти, дасть намь писаніа, вь нихьже пророци ꙗко вь царскихь скровищихь положи неистьщимоє богатьствѡ. и по сихь ѡни божьствьны моужіе, Дамаскѵн же и Иѡсіфь и Козма, наитіемь доуха наоучаеми, прѣдаше намь пѣсьнословити вь трисльньчнемь божьстве трисве-

---

[8]) У Русији је прва књига наштампана (Апостол у Москви) године 1564. а у нас Охтоих Ђурђа Црнојевића 1494.

тими гласи аггельскими славословїмаго вь вышныхъ и изьѡбльствовахомь писанїа целомоудрїю наставника, печалемь прѣменкнїе, кь богоу примиренїе, виноу всакого благодѣанїа, и словомь пасоуще се не сьтрьпехомь. последи же грѣхъ ради нашихъ постиже пасоущи нась исмаильтьска железна палица, оувы не просто бїющи, нь оубивающи, и придоше езыци вь достоанїе божїе, црькви раздроушише. видевь азь вь Христа бога благоверни и богомь храними воевода Зети господинь Гюрьгь Црьноевикь оумалкнїе светихь книгь расхищенїемь и раздранїемь агаренскыихь чедь, вьзревновахь поспешенїемь светаго дѹха, и сьставихь форми, на нихже вь едино лѣто ѡсмимь чловѣкомь сьврьшити ѡхтоихь ѿ д҃.го гласа, вь славословїе богови нась оукреплшѡмоу. троудихь же се ѡ семь и роукоделисахь сїе смерени свещенникь мнихь Макарїе ѿ Чрьныѥ гори повеленїемь господина ми Гюрга Црьноевикꙗ, при вьсеѡсвещеннѡмь архїепископоупе зетьскомь митрополите кѵрь Вавгле. тѣмже старцемь ꙗко ѡтьцемь, сьвьзрастнїимь ꙗко братїамь, юнѡтамь ꙗко чедомь, чьтоущимь или поющимь или прѣписоующимь молю се и колѣномь касаю се аще не роукою нь езыкомь любве ради христове исправлꙗти, и нась оусрьдно троудившихь се ѡ семь благословлꙗти, да и ви оулоучите ѡноѥ валамово еже кь израилю: благословещеи те благословени и кльноущеи те проклети, и: придете благословени ѡтьца моего, наследоуите оуготованоѥ вамь царствыѥ, вь нѥмже да жителствоуѥмь ѡбои славеще ѡтьца и сына и светаго дѹха. сьврьшише се сїе книги ѿ битїа вь лѣто. ѕ҃ е҃. а ѿ рождьства христова тисоуща .ѹ҃ч҃д҃ [9]), кр҃ѹгь сльньцѹ .е҃. а ло҃уни .і҃. индїктїѡнь. а҃ і҃. демелїѡнь. е҃ і҃. епахти а҃.-выѥ, злато число. е҃ і҃. мѣсеца генвара. д҃. дьнь.

У књизи је овога поговора 68 врсти: прва је врста црвена, па послије све једна црна а једна црвена до краја. Може бити да овако што има и у почетку, али овај егземплар који ја сад имам у рукама нема правога почетка.

На књизи овој не стоји *гдје* је штампана, него се мисли да је у Црној гори.

Овај је Ђурађ Црнојевић штампао и другу половину Охтоиха и Псалтир.

---

[9]) Није прави ч, него је од прилике оваки знак ϩ, који и на више мјеста значи 90.

По том су штампане различне наше црквене књиге (као Псалтири, Јеванђелија, Апостоли, Литургије (Служебници), Требници, Часловци, Охтоиси, Пентикостари, Триоди и т. д.) на различнијем мјестима, а особито у *Млецима*; ја ћу овдје да назначим од њих оне које ми се чине најзнатније.

Иза онијех што је штампао Ђурађ Црнојевић мислим да је најстарија *Литургија*, коју је штампао Божидар Вуковић у Млецима године 1519. и у којој на крају стоји ово:

Понѥже оубо въ троици покланѩѥми богъ ѿ небытїа въ бытїе приведи вьсачьскаа и на коньць дѣлѡмь създавь чловѣка и образомь своимь почьть ѡбладати вьсѣмь тварем видимимь, сьтвори и сьглагольника себѣ, сьдѣла жрьтьви же приносити вьсесьжеженїа за ѡчищенїе грѣховь, прѣжде ѡсвѣщь раба своего Мельхыседека, прьвосвещеньника нарекь, проѩвьлѩѥ хотещоую быти таинꙋ. такожде Авраамь, и вьси праведьни прѣжде закона не писаньми и книгами просвѣщахꙋ се, нь чисть имꙋще сьмисль доуха светаго сїаниѥмь просвѣщахоу се и тако божїа вѣдѣахоу хотѣнїа, самомоу богоу бесѣдоующꙋ тѣмь оусти къ оустомь. послѣди же Мѡѵсеѡви давь законь на скрижалехь каменьнїихь, и сїихь въ жестосрьдїи съкроуши, назнаменоуѥ закѡна изьмѣнѥнїе. по семь единородьни синь и слово божїе благоизволи вьпльтити се ѿ доуха света и ѿ прѣчистїе дѣви Марїе, и рождь се на земли безь ѡтьца, и пожїи въ мирѣ семь кромѣ грѣха, пострада, и вьскрьсе въ третїи дьнь, и вьзнесе се на небеса, и сѣде ѡ десноую бога и ѡтьца. хоте бо изыти на страсть вольноую свою, прѣдасть таинꙋ сїю слꙋжьбоу оученикѡмь и апостоломь своимь, паче же вьзлюблѥньномꙋ своемꙋ апостолꙋ Іаковоу прѣдасть таиноу сїю слꙋжьбоу. послѣди же изьнемогоше чловѣци и не вьзьмогоше прѣдаема вьмѣщати. тѣмьже доухомь светымь наставьлѩеми богоносни ѡтьци наши, великы Василїе, Іѡаньнь златоусти и Григорїе, слабости ради рода чловѣча прѣменише, оудобѣише и льгьчаише прѣдаше намь божьствьнꙋю и таинꙋ сїю сьвьршати слꙋжьбоу за ѡчищенїе грѣхомь, за исцѣлѥнїе дꙋшевьнымь и тѣлеснимь страстемь. подобаѥть оубо чьтꙋщомꙋ хꙋдожьне вьнимати сь оусрьдїемь, и пользꙋ ѡбрѣтати, ѩже къ спасенїю, да ни мала несьмотрьне мимошьдь ѡтьщетит се велико.

Его ради и азь грѣшнїи и мьньши въ чловѣцехь Божидарь Бꙋковикь ѿ Гюрикь, подгоричанинь, оувѣдевь ѩко вьса житїа сего

сꙋкетьна и врѣменьна и прѣходеща, смртїю вьса прѣсѣкаема, бивьшоу ми тогда вь западьныхь странахь италскыихь въ славьнѣмь граде Венетїани, богомь наставьлаюмь и вьзревьнобахь поспѣшенїемь светаго доуха, трꙋдолюбьзнѣ потьщах се сьставити форьми, въ кже быти оугодна вьсакомоу прочитающомꙋ, и сьписахь дꙋшепользнїе книгы сїе литоурьгїе, вь нихьже божьствьна и и везькрьвьна жрьтьва съвершает се на просвѣщенїе божьствьнимь црькважь. тѣмьже колѣнѣ прѣклонь молю се и мили се дѣю поющїимь или прочитающїимь или прѣписꙋющимь, аще боудеть что погрѣшено, исправьлаите, и нась ѡ семь трꙋдивьшихь се благословите, а не кльнете. понеже не писа доухь светы ни аггель нь рꙋка бренька, и доухь грѣшни и оунили.

Повелѣнїемь господина Божїдара трꙋдих се ѡ семь азь ѡказаньненши и мьньши вь иноцехь ієрьмонахь Пахомїе ѿ Црьнїе гори ѿ Реке, емꙋже ѡтьчьство гробь, земла же мати. да молю ви, ѡтьци и братїа, поюще исправьлаите, аще и грꙋбо кесть слово, нь сладко кесть, такожде и медь аще и на коре кесть, нь сладькь кесть. поюще же поменоуите раба божїа Божїдара, изложивьшаго типари сїе, а писавьшаго благословите, а не кльнете, да и ви оулꙋчите: придѣте благословены ѡтьца моего, наслѣдꙋите оуготованьное вамь царствїе, егоже бꙋди вьсемь намь оулꙋчити, славеще ѡтьца и сына и светаго доуха и нинѣ и присно и вь вѣки вѣкѡмь аминь.

Съвершише се сїе божьствьныѥ книгы литоурьгїе, въ нихьже приложихѡмь ѡтпꙋсте же и вьзьглашенїа вечерьнѣ и оутрьнѣ, молитви же литнїе и разьличнїе на потрѣбꙋ, еѵангелїа страстна же и вьскрьсна, и апостолы і еѵангелїа праздникомь господскїимь и нарочитїимь светымь ѿ мѣсеца сектемврїа до мѣсеца авьгꙋста, и апостоли ї еѵангелїа великыѥ четиридесетнице. сїе сьврьши се въ лѣтѣ. ҂зкй. а ѿ рождьства христова. ҂ф҃ д҃ї. крꙋгь сльньцꙋ. кй. а лꙋни. з҃ ї,їньдїктїѡнь. д҃, епахьта. ѕ҃ мѣсеца ївлїа. з҃. дьнь. оу Бнецїехь

Ова је Литургија послије прештампавана онамо више пута и понајвише с овијем истијем поговором (као што је једна од године 1554.) Из почетка на другој страни другога листа ове Литургије (као и другијех) стоји ова заповѣдь светаго Василїа:

Подобаєть ієрею сице творити и съхранѣти светоѥ тѣло христово: въ светы велики четврьтькь вечерь сътворить два агньца и единого тогда литоурьгїсаи, а дроугы надь светїимь потиромь напои крьвїю христовою, и да съхранить добрѣ сь велицѣмь

страхомь и трепетомь, и просфора да не боудеть неподовьна или непечена или несолкна; и влюди, попе, сь страхомь, и изьсоуши, да не исплѣснивѣеть или сьтрет се. и прьвоую честь да вьложиши въ светы потирь на петровь дьнь, и дроугоу честь на оуспенїе богородици, и третїю честь на рождьство христово, и четвртоу честь пакы на пасхоу.

Иза ове Литургије на годину дана штампао је исти Божидар Вуковић у Млецима Псалтир, који је послије прештампаван много пута.

Овај је Божидар Вуковић штампао у Млецима још више и другијех којекакијех књига. Ја имам један Охтоих без почетка који је штампан године 1537. и у којега на крају између осталога стоји ово: азь грѣшьни Божидарь Воуковикь ѿчьствомь ѿ Диѡклитїе еже есть вь прѣдѣлѣхь македонискыихь и т. д. По том мало повећијем словима стоји наштампано: повелѣнїемь господина Божидара воеводѣ троудихьмо се ѡ сїнхь писанїи смѣренны вь иноцехь свещеньныци Ѳеѡдосїе и Гѥнадїе параїеклисїарьхь монастыра светаго Ѳавы Ѳрьвскаго иже есть вь Милѣшевы, ѿчьствомь же ѿ мѣста Прикполѡ.

Зна се да је Божидар овај био из Подгорице, а овдје, живећи у Млецима, каже да је ѿ Диѡклитїе еже есть вь прѣдѣлѣхь македонискыихь. Ово је он јамачно за то казао, што је Диоклитија (стара Диоклеа, од које су зидине *Дуке* више Подгорице у куту гдје утјече Зета у Морачу) у Млецима познатија него Подгорица; што вели да је Диоклитија вь прѣдѣлѣхь македонискыихь, то показује да су се *Македонија* Српски звале све земље народа нашега, као што се и у народној пјесми (у књизи II. на страни 481.) Ђурађ Смедеревац зове краљ од *Македоније*:

„Подиже се господине краљу
Од прекрасне од *Македоније*
Из питома места Смедерева,
Од својега двора честитога —"
„„Здраво краљу, од *Македоније!*
Златна круно под небом на земљи,
Јасна звездо на *Македонији* —
Краљу Ђурђу од *Македоније.*""

Овога првога Божидарова Псалтира ја немам, него имам један и без почетка и без свршетка, који је штампао

Божидаров син Виćентије године 1546.; у сриједи ове књиге (гдје се свршује прави Псалтир и почиње мјесецослов и т. д.) стоји ово:

Изволєнїємь ѡтьца, сь поспѣшєнїємь сына и сьвръшєнїємь светаго доуха, иже ѿ небытїа вь бытїє словомь приведи вьсачьскаа, сьздавїи чловѣка и положїи єгѡ вь раи, пище божьствьныє наслаждати се. пакы же прѣстоуплъша и ѿврьженьна бывьша, и вьсѣмь рѡдомь, иже по нємь бывьшїимь, сьмрьть исходатаи. и бѣ видѣти рѡда чловѣча ѿ дїавола моучимаа, нь сьзьдавїи не ѡставыи сьзданїє своє вь коньць погыбьноути, пророкы посла, прорещи тогово пришьствїє, иже прѣдаше намь писанїа, вь нихже изещьнѣише царь же и богоѡтьць пророкь Давидь прїшьствїємь свѣтаго дѹха наоучаємь прѣдасть намь дѹшеспасноую сїю книгоу глаголємїи ѱалтирь, славословити сїимь иже вь троици бога. есть во сїа книга цѣломоудрїю наставьникь и тѣлеснимь и доушевьнимь страстемь исцѣлитель. ѱаломь бѡ и ѿ каменьнаго срьдьца сльзоу изымаєть, аггелѡмь съпричестникы небесныє жителє по возѣ печаль сьдѣваєть, доушамь же веселїє дароуєть.

Єгѡ ради и азъ грѣшьнїи и мьньши вь чловѣцѣхь, Виценьцо, сынь господина воеводе Божидара Вѹковика, подьгоричанинь, желанїємь вьжделѣхь кь дѹшеползнымь книгамь испльнити недостатьчьство, єже оумалєньноє и расхыщєньноє изьмаильтѣни, богѹ попоуцьшѹ ихь, бывшоу ми тогда вь западьныихь странахь италїискїихъ, вь славьнѣмь градѣ Венетїанѣ, богомь наставьлємь вьзревьновахь поспѣшєнїємь свѣтаго дѹха, троудолюбьзнѣ подьвизах се сьставити форьми, вь єже быти оугодьна вьсакомоу прочитающомѹ. тогѡ ради продльжихь врѣме не ставити вь скорѣ, и сьписахь сїю дѹшепользнѹю книгѹ ѱалтирь. тѣмьже молю се и мили се дѣю вьсѣмь поющїимь или стихолѡгѹствоующїимь или прѣписоующїимь, аще боудеть що погрѣшено, исправьлємите, и нась ѡ семь троудивьшїихь се благословите а не клнѣте. и вась вьсеблагїи богь господь да не лиши царстїа єгѡ вь бесконьчныє вѣкы, аминь.

А у једноме другом Псалтиру, који је штампан године 1638. (на самоме свршетку штампања књига у нашијем земљама) послије обичнога почетка стоји ово:

Єго ради и азь грѣшни и мьнши вь чловецѣхь Кролимь Загоуровикь, властелинь ѿ града Котора, потроудих се и желанїємь вьжделѣхь кь дѹшепользнимь книгамь, испльнити недо-

статьчьство, иже оумалкнок и расхищенок измаильтени, богоу попоущьшоу ихъ, бывшоу ми тогда вь западнихъ странахъ римьскихъ, вь славнѣмь градѣ Венедїа, богомь наставлїкемь възревновахъ поспѣшенїемь светаго доуха, троудолювьзнѣ подьвизах се сьставити слова, вь иже оугодна быти вьсакомоу прочитающоу, и того ради молю вьсакого възраста, старик и юник, благословыте, а не кльнете за сїе писанїе, иже сьписахъ вь лѣто. ҂ ѿ ꙁ й [10]), ꙗко да ѿ сїхъ оучим се кь добродѣтели божїики. тѣмже молю се и миль се дѣю поющимь или стихологїствоующимь или прѣписоующимь, аще воудеть що погрѣшено, а віи исправлїите, и нась ѡ семь благословите оусрьдно троудивша се ѿ многыми врѣменїи, дондеже сьвръшихомь сїе дѣло, иже глаголют се ѱалтирь по грьчьскомоу ѥзыкоу, а по срьпскомоу ѥзыкоу пѣвць, понѥже пророкь Давидь и богоѡтьць светымь доухомь видѣ и прозрѣ вьса ѿ исконїи вѣка боудоущаго даже и до страшнаго соуда божїа, прооувѣдевь и того ради сьписавь. р҃ѡ҃г. ѱалмїи вьсѣмоу родоу чловѣчьскомоу, ꙗко да ѿ сихъ оучим се кь добродѣтелїи божїѥ, ꙗкоже и Христось глаголеть: придѣте благословени ѡтьца моего, наслѣдоуите царствїа вь вѣкы вѣкомь, аминь.

Ово свједочи да је Которскијех властела и онда још било *закона нашега!*

Осим Црне горе и Млетака књиге су наше штампане у оно вријеме још: у *Скадру* (некакав Ѳтефань ѿ града Ѳкадра штампао је у Млецима године 1561. Триод посни, а године 1563. Пентикостар вь странахъ макендонскихъ вь отьчство Ѳкендери), вь Бѣлградѣ, у манастиру *Милешеви* (Псалтир године 1554. и 1557.), у *Мркшиној цркви*, у *Горажду*, вь ѡбители рꙋꙗінцѣи (у *Рујну* у нахији *Ужичкој*!).

Од овијех књига које су штампане изван Црне горе и Млетака ја ћу овдје споменути четири, које ми се чине да су најзнатније:

1. Јеванђелије које је штампано у *Мркшиној цркви* и у којега стоји на крају ово:

Вьсевидцꙋ и прѣблагомꙋ богоу слава и вѣлічїѥ, дающомоу сьвръшити вьсако дѣло благо еже ѡ нѥмь начинаемо, томоу слава и дрьжава вь вѣсконьчнїе вѣкы аминь.

---

[10]) Овдје је ꙁ (по Арапским знацима од броја) метнуто нехотице мјесто л.

Благоволеніемь иже вь троици славимаго бога азь Христоу рабь іермонахь Мардаріе роукодѣлисахь сіа слова ѿ железа и меди и прочаа, сь вѣликымь троудомь и подвыгѡмь сьврьшихь сію светꙋю дꙋшеспасноую книгꙋ, глаголемꙋю тетроіеѵангель [11]). молю же юніе и сьвьзрастные и старіе, чьтоуще или прѣписоующе, любве ради христовѣ исправляите, а не кльните, понеже не писа доухь светы ни аггель, нь роука брѣнна и доухь оунили, ѡкаани и грѣшни. тогда же вьсточнимь странамь ѡбладающомоу великомꙋ царꙋ тоурскомоу соултань Ѳоулеиманоу.

Ѳьврьшише се сіе светые и божьставніе книгы при храмꙋ светаго вьзнесеніа, еже есть Мрькшина црьква, вь подькриліе Чрьніе горы, вь лѣто. ҂з҃ о҃., кроугь сльньцоу .г҃ і҃., лоуны. а҃., мѣсеца іюніа. к҃ д҃. дьнь. азь же ѡтьчьствомь ѿ реке рекоміе Дрина.

Ѳлава сьврьшителю богꙋ нашемоу вь вѣкы аминь.

По овоме се поговору изнајприје мислило да је ова Мркшина црква негдје око данашње Црне горе, и прије се могло мислити да је само црква неголи да је манастир али прије некога времена дође мени у руке књига.

2. Пентикостар, која је штампана у истој Мркшиној цркви 4 године послије Јеванђелија, и у којој на крају стоји ово:

Понеже въ троици покланяеми богь благоизволи оукрасити црьквь свою различними книгами, тѣмже и азь Христꙋ рабь іерьмонахь Мардаріе благодатію божіею желаніе имехь и любовь кь божьственыимь црьквамь, молихь се вьсеблагомꙋ владыцѣ Христꙋ моемꙋ, да ми поспѣшить кь желанію моемꙋ, да сьврьшимь и сіе дѣло, еже начехь дѣлати, сы пендикостарь, богꙋ на славꙋ, а на похвалꙋ вьсемь светымь и христіанѡмь на пользꙋ, понеже сьмыслихь врѣме старости моее, ꙗко врѣме сьмрьтное приближаеть се, и житіе наше не многоврѣменно, ꙗкоже пророчьствоуеть нельжны пророкь Давидь: дьніе лѣть нашихь вь нихьже .о҃. лѣть, аще же вь силахь. п҃. лѣть, множае ихь троудь и болѣзнь, сего ради трꙋдихомь се о семь дѣлѣ божіемь хотеніемь, елико вьзмогохомь постигнꙋти. понеже бо вь вѣлицѣи ноужди и тоузѣ о семь троуди-

---

[11]) У ове ријечи на крају (послије ѵ и више ње г) стоји ль, и ја сам тако оставио.

хомь се, молю же юніе и сьвьзрастніе и старіе, аще не роукою нь езыкомь, аще боудеть что погрѣшено, поюще любвѣ ради исправлиите, и нась трѹдившихь се о семь благословите, а не кльните, да и вы оулѹчите оуслышати страшнаго и нелицемѣрнаго сѹдіе глась еже речеть ѡ десн8ю стоещимь: пріидѣте благословени отьца моего, и наслѣдѹите ѹготованное вамь царствіе ѿ сьложеніа мира, ихже вѹди вьсемь намь ѹлѹчити благодатію божіею.

Тогда же многимы царствіи царствѹющѹ великомѹ царѹ тѹрскомѹ сѹльтань Сѹлеиманѹ.

Прьваго же арьхіепископа и просветителя и оучителя Срьбскаго, новаго по истинѣ апостола, кѵрь Савы, прѣстоломь пѣкскыимь светительствоующоу арьхіепископоу кѵрь Макарію.

Сѫвршн се сіа светаа и божьствна книга глаголемаа пендикостарь при храмоу светаго вьзнесеніа, еже есть Мрькшина црьква, ѿ вытіа вь лѣто. ҂з҃ ѻ҃ д҃., а ѿ рождьства христова. ҂а҃ ф҃ ѯ҃ ѕ҃., кроуг сльньцѹ. з҃г҃., а лоуни. е҃., злато число. й҃., основаніе. кй҃., епахта. з҃., мѣсеца сек. а҃. дьнь.

Пріи вьсеѡсвященнѡмь митрополите смедеревскѡмь кѵрь Захаріи, и пріи ігоумѣнѹ же мрькшиньскомѹ іерьмонахѹ кѵрь Савы.

Троуди же се здѣ грѣшніи рабь божіи попо Живко и рабь божіи діакь Радоуль.

Из овога се поговора види очевидно, да је Мркшина црква *манастир* и по свој прилици да није око данашње Црне горе него у данашњој књежевини Србији, јер се не може мислити да од Смедерева до Црне горе у оно вријеме није било другога митрополита. Прије неко осам мјесеци ја сам писао у Биоград г. Раји Дамјановићу, попечитељу внутрењих дјела, и молио сам га да би расписао по свим нахијама Српске кнежевине, да се испита и јави му: која се брда или планине зову *Црна гора*, и еда гдје има спомена од *Мркшине цркве*; ако ли нема, а оно има ли какијех зидина око Црнијех гора, и еда им се знаду имена, и шта се о њима приповиједа. Кад сам прољетос био у Србији, казивао ми је г. Раја Дамјановић, да је то одмах расписао, и да ће ми јавити како му одговори дођу.

3. У Јеванђелију које је штампано вь Бѣлградѣ стоји на крају ово:

Вьсевидцоу и прѣблагомѹ богоу слава и вѣлічіе, дающомѹ

сьврьшити вьсано дѣло благо, еже ѡ нѥмь начинаемо, томꙋ слава и дрьжава вь бѣсконьчніе вѣкы аминь.

Понѥже иже вь троици покланѩемы богь благоизволи црьковь свою испльныти светыми книгами вь славословіе и ползоу прочитающимь, сего ради і азь Христꙋ рабь Радиша Дмітрѡвикь вьзрѣвновахь поспешеніемь светаго доуха и любовію еже кь божьственнимь црьквамь написати сію доушеспаснꙋю книгоу четвороблаговѣстіе, еже доухь светы апостольскыми оусты ѿригнꙋ вь познаніе и испльненіе славословію трисльначнааго вь единствѣ покланѩемаго божьства, и не пощедѣхь ѿ моего вогоданнааго именіа, дондеже сьставихь слова на типарехь, нь вьнезаапꙋ пріиде грьдіи чась сьмрьты, и вьзеть доухь мои, и по сьмрьти моеи ѡставихь сіе форми вь дѡмꙋ моемь.

По сихь же азь Троѩнь Гоундоуликь ѿ великаго града Дꙋбровника, по прѣставлѥніи кнеза Радише понооуждень быхь вь еже принести сіе форми, и вьзехь и принесохь вь домь мои форми сіе, почехь и сьврьшихь сію светꙋю доушеспаснꙋю книгоу глаголѥмоую тетроіеѵангель, и ѿ вогоданнааго ми именіа не пощедехь, ни тѣлꙋ моемоу покоѩ дахь, дондеже пріидохь до сьврьшеніа дѣлоу.

Повелѣніемь господина Троѩна Гоундꙋлика трꙋдихь се ѡ семь писаніи азь грѣшныи мнѡгоѡкаанѣиши и мьнши вь иноцѣхь іермѡнахь Мардаріе ѿ монастыра глаголѥмаго Мрькшина црьква, иже ѥсть близь Чрьніе гори.

Молю же юные и сьвьзрастныѥ и старіе, чьтꙋще или пишоуще любве христовѣ ради исправлѩите, понѥже не писа доухь светы ни аггель, нь рꙋка брѣнна и доухь оуныли, ѡкаанніи и грѣшніи.

Тогда же вьсточнимь странамь ѡбладающомꙋ великомꙋ амграхь сꙋлтань Сꙋлеиманꙋ.

Сьврьшише се сіе светые и божьствніе книгы вь лѣто. ҂ѕ҃ ѕ҃. кроугь сльньцꙋ. д҃. лоуни. а҃і. мѣсеца авгоуста. д҃. дьнь, въ Бѣлградѣ доѯа си ѡ дѥѡсь.

Овдје најприје ваља запитати, у *коме* је Биограду ово Јеванђелије штампано: јели у данашњему Српскоме, или у Ердељскоме (који се Њемачки зове Weissenburg), или у Далматинскоме, који је крај мора до Задра (од јужне стране) и који се данас зове Талијански Zara vecchia (стари Задар)? То је управо тешко дознати, него се може само *нагађати*, и ја велим овако: да је штампано у Ердељу, било би штампано за Влахе, и тако би у њему би-

ло ѫ и ѧ, још је теже вјеровати да је штампано код Задра у приморју међу нашијем људима закона Римскога; тако остаје да је штампано у данашњему Српскоме Биограду, које би се и тијем могло потврдити, што је Макарију из Мркшине цркве (који је био под митрополитом Смедеревским) најближе и најлакше било ондје доћи (ја овако *нагађам*, а ако се у напредак изнађе и докаже што друкчије, надам се да ће ми се опростити). Друго је питање још теже од овога: ко је бијо овај Троиинь Гоундоулинь ѿ великаго града Дѹбровника? Јели могуће да је онда у Дубровнику било људи закона нашега (а не може се ни помислити да је Дубровчанин закона Римскога својим трошком и трудом штампао црквену књигу за Србе закона Грчкога)? По презимену (*Гундулић*) могло би се помислити да није био отац или дјед *Ивана Гундулића*, који је послије неко 50 година спјевао Османиду. У Дубровнику се приповиједа, да је негда пола Дубровника било закона Римскога а пола закона Грчкога, и да су од главне улице, којом се с Пила са западне стране кроз град иде на море, на десно к мору били Римљани са црквом матицом, а на лијево к брду с црквом светом Розалијом наши, пак се једном завадали и побили, и Римљани наше надвладали и оне који у бој нијесу изгинули истјерали на поље за свагда; и у томе приповиједању додаје се још и ово, да су цревљари, којијех ондје и сад има сила Божија те граде цревље за сву околину, својим калупима највише помогли те су Римљани надвладали. Али је то, колико је истина, по свој прилици морало бити давно. У новија времена знамо да су Дубровчани за владе своје мрзили на Србе закона Грчкога више него и ко: да су допуштали коме у граду да сједи то се није ни мислити могло, а ако је какав сиромах ускок гдје иза града сједио па умрљо, није било слободно *дању* укопати га, а кад би се коме дијете родило, долазили би попови из Херцеговине ноћу кријући те би га крстили; и ту су мрзост они показивали још и у наше вријеме за владе Аустријске, али већ попуштају све више и више: сад наши у граду купију најљепше куће, и изван града имају двије цркве и своје гробље.

Још је питање овдје треће: да ли је овај Тројан Гундулић сједио онда у Дубровнику или у Биограду, и гдје му је била она кућа, у коју је слова однио и Јеванђелије штампао? Да не буде и он био побјегао из Дубровника па сједио у Биограду?

4. За мене је, а и за све Србе у данашњој кнежевини Србији, најзнатније ово Јеванђелије, што је штампано у *Рујну* у нахији Ужичкој. У њему на крају стоји ово:

Изволеніемь ѡтьца, повелѣніемь сина и сь поспѣшеніе светаго доуха и помѡщію вь трѡиціи славіимаго бога и прѣчистіие владичице матере его и наше богородице, сьписаше се сіне светіе и божьствніе книге вь лѣто. ҂ ѿ ѥ. вь ѡбители глаголю рꙋшінцѣи пѡдь пѡдькріліе планине, глаголютьсе Поникьвіи, на рѣци, глаголють се Бѣаскаа, на селꙋ, глаголють се Брꙋтьціи, прѣ храмꙋ светаго и славьнаго великомоученика и победѡносца христова Геѡрьгіа, трꙋдихь се ѡ семь азь грѣшни, ꙋбоги ꙋмѡмь, а богати грѣхѡмь и Христꙋ рабь монахь Тедѡсіе, нь ѡ семь, молю се вамь, братие, или чь[тоу]ще или припісꙋ[ю]ще, исправляите, а не кльните, заради бога и свое доуше, понеже не піса доухь светіи ни агель, нь чловѣкь малоꙋмьнь и слабомощьнь, нь и паче самь. слава сьвьршителю богꙋ, аминь.

Даклем се нико не може сумњати да је књига ова штампана у данашњему Рујну, јер планина *Поникве*, вода *Биоска*, и село *Врутци*, све је онамо познато и данашњи дан, само би требало тражити, гдје је био манастир, и дали му се познају зидине, и еда се о њему што приповиједа.

Ова је књига штампана на по табака (in folio) на доста подебелој хартији, и у читавој има 296 листа, али у ове коју ја сад имам у рукама нема првијех пет листа, и за то не знам да ли и у почетку нема што као што је поговор; слова су врло велика и тако ружна, да људи који су вјешти у штампању књига мисле да је штампана *древнијем* словима; слова су у три прва јеванђелиста мало мања и друкчија него у четвртоме; на гдјекојим је странама (и код мањијех и код већијех слова) по двадесет врсти (и то понајвише), а гдје што се налазе и по двадесет и двије.

Г. П. Ј. Шафарик (Wiener Jahrbücher 48. Bd.) набраја око четрдесет различнијех књига које су штампане у нашијем крајевима, али ће их јамачно бити више, за које он онда није могао дознати, јер, н. п. он не спомиње ни овога

Рујанског Јеванђелија; а тако исто међу онима које је он назначио нијесам могао наћи ни једне мале књижице, која је штампана у Млецима 1597. године, и у којој на свршетку стоји ово:

Изволкніемь ѡтьца, сь поспѣшеніемь сина и сьвршеніемь светаго доуха, иже ѿ небытіа словомь привѣдіи вьсачьскаа, азь смерѣніи їгоумень Ѳтефань їеромонахь ѿ храма прѣчистїе богородице ѡтьчьстомьже ѿ Пашровикь, богоу поспѣшьствоуюшоу ми сьписахь сїе доушеспаснїе книгы, вь нихьже сьписахомь вь кратце изложенїе ѡ божьствоу и синаѯарь безь тропарихь и слоужвоу вьскрьсенїа сь часови и панагїею и панагїю прѣзь вьсе лѣто и параклись богородици и тропаре по непорочнахь и тропаре вьскрьсне и богородичне ипакои и тропаре и богородичне и кондаке прѣзь недѣлю и постнїе и свѣтилне прѣзь недѣлю и славе праздникомь владичнимь и богородици и катавасїе вьселѣтнїе и свѣтилне праздникомь владичнимь и богородици и к томоу богородични ѡсмимь гласовомь сь неколико молитвь.

Сь благословенїемь господина їгоумена Ѳтефана еромонаха троудихь се ѡ семь азь грѣшни и мьньшїи вь иноцехь еромонахь Ѳава ѿ монастира Дечани, молю се и мили се дѣю поющїимь или чьтоуцїимь или прѣписоющїимь, аще воудеть что погрѣшено, любве христови ради исправлште и нась оусрьдно троудившихь се благословите, а не кльнете.

Томоу Слава

хс

Вь вѣкы и ко ньць Аминь

зач

Сїе сьвршихомь вь лѣто .҂зрѣ. а ѿ рождьства христова .ѧфчз., кроуть сльньцоу .кд., а лоуни .ѩї., злато число .є., индиктїѡнь .і., демелїе .кд., епахта .є.

Мѣсеца маиа .ді. дьнь. оу Бнецїехь.

IN VENETIA, appresso Gio. Antonio Rampazetto 1597.

Листови су ове књижице тако мали, да би их из једнога садашњега табака средње величине могло изићи 32, и нема више до по петнаест врсти на страни, и то помалијем словима (између гармонта и петита); у цијелој има 152 листа, али у овој што је сад у мојим рукама нема више до 89, и то понајвише све без реда.

За чудо је како се наше црквене књиге никад нијесу штампале у нашој патриаршији у Пећи!

Пошто Турци са свијем обладају нашијем земљама и народом, манастире похарају и многе попале и забране их понављати, људе знатније и богатије побију или растјерају, а латини се у приморју осиле, онда престане штампање књига у нашијем крајевима. У том Руси навале штампати црквене књиге на преиначеноме Славенском језику, које народ наш, не имајући својијех, стане куповати и учити се новоме црквеном језику [12]), и тако мало по мало не само заборави свој црквени језик, него и омрзне нањ према овоме новоме.

Све споменуте до сад Српско-Славенске црквене књиге штампане су само за црквену потребу и за богомољство; али пошто су књижевници другијех Славенскијех народа дознали и показали како је постао данашњи наш црквени језик и стао се истраживати прави Славенски, штампало се и у нас нешто за познање Српско-Славенскога или нашега старога црквеног језика. Од тога реда најзнатније су и готово једине до сад књиге: 1) Památky Dřevního Písemnictví Jihoslovanův (изборъ югословѣнскыхъ достопамѧтностїи), које је наштампао г. П. Ј. Шафарик у Златноме Прагу године 1851.;2)Apostolus e codice monasterii Šišatovac (Апостол Шишатовачки), који је наштампао г. Фр. Миклошић трошком кнеза Михаила Обреновића у Бечу године 1853. Апостол је овај писат на кожи, и на свршетку његовом стоји ово: сии апостолъ написа се въ дни благородьнаго краля Стефана Оуроша третиѥго въсѣхъ срьбьскыихъ земьль и поморьскыихъ, повелѣнниѥмь арьхиѥпископоуна въсѣхъ срьбьскыихъ земьль и поморьскыихъ кирь Ни-

---

[12]) Ја сам казао у књижици. „Вука Стефановића Караџића и Саве Текелије писма високопреосвештеноме господину Платону Атанацковићу, православноме владици Будимскоме", како је списатељ првога Српскога Буквара корио Србе што н. п. во имѧ читају ва име, плоть пльть и т. д. Из овога истог Буквара почели су се Срби наопако учити да се щ не изговара *шт* него *шч*, и да дь ваља изговарати као наше *ђ*, а ть као *ћ*. „Није крив онај који је два овна изио, већ онај који му је дао." „Лудоме мужу и говедари жену пуштају, а паметноме не може ни владика."

кодима, роукою оубогаго и многогрѣшнаго чрьнориза Дамиана и недостоинаго нарещи се, нь по милости божики крьмонаха, кмоуже штьчьство гровь а богатьство грѣси и параклитникъ и шхьтаникь, оу Пеки вь градѣ рекомѣмь Жрѣлѣ, на славословик светѣи троици вь лѣтѣ .ѕ҃ѡ҃л҃в. (6832 = 1324). молю же вы, штьци и братик, кога богь сподобии чисти книгы сии, аще что воудеть вь нихь погрѣшено или гроубостию или недооумѣникмь моког безоумиа, исправлающе и проходеще чьтѣте и благословите, а не кльнѣте, а вась богь да простить и благословить. оу Пеки вь градѣ рекомѣмь Жрѣлѣ најприличније би било мислити да је у *Пећи* (гдје је послије била наша патријаршија) у којој кули која се звала *Жрело*; али да не буде у *Пеку* у *Ждрелу* (у нахији Пожаревачкој), гдје кажу да је негда била митрополија? — К овима двјема књигама може се узети још и 3) Србски споменици, који су наштампани у Биограду године 1842. За сад не могу казати ко је ове споменике скупио и како су дошли до штампе, јер би се могао ко срдити, само ћу казати, да су штампани трошком господара Јефрема Обреновића.

И писане и штампане књиге у којима је језик Српско-Славенски зову се у народу нашему *србуље* (што је у њима језик наличнији на Српски неголи на данашњи црквени).

Ко је год србуље читао, могао је дознати, да је у њима е мјесто Бугарско-Славенскога ѧ, н. п. се мјесто сѧ, те мјесто тѧ, ме мјесто мѧ, клетва мјесто клѧтва, кнезь мјесто кнѧзь, чедо мјесто чѧдо [13]), начело мјесто начѧло, честь мјесто чѧсть, причестїе мјесто причѧстїе, причещенїе мјесто причѧщенїе, творише мјесто творишѧ, ходише мјесто ходишѧ, шеташе се мјесто шѧташѧ сѧ, светїе мјесто свѧтыѧ, твореи мјесто творѧи и т. д.

Ја сам знао да је народ наш, по свој прилици још и прије светога Саве, на много мјеста у читању ь изговарао као а, н. п. вь читало се ва, сь са, кь ка, сьмрьть самрть, сьшьствїе сашаствїе, чьсть часть, чьстьнь частань, нечьстиви нечастиви, благочьстиви благочастиви, благочьстие благочастие, божь-

---

[13]) Гдје је у Бугарско-Славенскоме језику ѧ послије ж, ч и ш, ондје је у данашњему црквеном језику, као и у Рускоме народном, а мјесто ѧ, н. п. жатва мјесго жѧтва, чадо мјесто чѧдо, твориша мјесто твориша и т. д.

ство божаство, величьство величаство, соущьство соущаство, рождьство рождаство, мьзда мазда, мьздовьздаиние маздовазда-ние, възгласити вазгласити, сьвьскрьсн8ти саваскрсн8ти, възд8хъ вазд8хъ и т. д. Ја сам ово знао још одавно, и негдје сам казао да је архимандрит Раић по оваковоме читању нашијех књига преводећи Собраніе разныхъ недѣлныхъ и праздничныхъ нравоучителныхъ поученіи овако посрбљавао ријечи данашњега црквеног језика (од којијех сам ја многе назначно у Даници за годину 1826. од стране 45—53); знао сам и да је Ђорђије Бранковић ове ријечи тако писао у историји народа Српскога, као што сам показао у предговору к првоме Рјечнику (године 1818) на страни IV.; али до скора нијесам знао, да има и *црквених* књига тако *написаних*, а особито да у њима нема слова ѣ никако него мјесто њега да је свуда є! Истина да сам ја и у историји Ђорђија Бранковића налазио є мјесто ѣ (као што се налази и у ономе што рекох да сам штампао у предговору к Рјечнику, н. п. тридесетолетанъ, хотение, идеже, венчани), али сам мислио да је он тако писао што се родио и одрастао међу људима који тако говоре. Налазио сам гдјешто и у штампанијем србуљама, као у различним рукописима є мјесто ѣ, али сам мислио да се то поткрало људима који су били из онијех мјеста гдје се тако говори. Ја ћу на крају ове књижице додати писмо патријара Пећскога Арсенија од године 1692., у коме је такођер є мјесто ѣ, али би се могло казати да су овоме узроци: 1) што оно није црквена књига него писмо народу; 2) што није језиком Славенскијем него Српскијем; а 3) што је наша патријаршија била у Метохији, гдје се тако говори (овај би се посљедњи узрок могао казати и за благоверни на печату кнеза Лазара). Ове пак црквене књиге писане су по јужним крајевима народа нашега, гдје се є не говори мјесто ѣ, него, као што је познато, *је* или *ије* или (пред самогласним словом) *и*.

Ја имам овакове три књижице: у прве су онако мали листови као у оне штампане што је споменута на страни 22., и има 228 листа без правога почетка; друга је на осмини и има 176 листа без правога свршетка, а трећа је опет на осмини и има 401 лист без правога почетка. У првој и у трећој само су различне молитве, канони, акатисти, тро-

пари и т. д. са мјесецословом или календаром, који ни у једној није читав (у III. нема само 8 дана од мјесеца Септемврија изпочетка, а у I. нема мјесеца Септемврија, Октомврија и 16 дана од Нојемврија), у другој пак осим различнијех молитава и календара (у коме нема мјесеца Септемврија, Октомврија, Нојемврија, Декемврија и првијех 11 дана од Јануарија), има 12 побожнијех приповиједака, особито о чудесима матере божје, иза овијех послије календара 1) сказание ѿ конце сего света како хоће бити пред сѹдом, 2) како је Бог створио свијет, 3) сказание небѹ и земли (готово као и ово друго, само што је краће), 4) слово свете настасие, 5) сказание ѡ ѣї петки великие кое подобает почитовати васакомѹ христьнинѹ, 6) сказание ѿ жена, 7) десет заповеди божих, 8) као пророштво по природнијем догађајима свакога мјесеца, како ће бити цијеле године, н. п. месеца сектемриѩ имат дни а҃ дан имат час ї҃в а ноѩ ї҃в, лѹна его светлит (замрљано) дни, раждае се ва први час дне, да аще бѹдет лѹна права, припасци мнози бѹдѹт и ведро; аще ли полога, то слота; аще ли вазгрмит растѹщеи лѹне, изобилне и здравие чловеком; аще ли на скончание лѹне вазгрмит, снег бѹдет; аще ли потѹтнит, промененїе кнези и страни тои метеж велик бѹдет и т. д. Ово би све биле прекрасне ствари, али штета што је осим приповиједака све тако рђаво и на много мјесто без смисла преписано, да се редом не може штампати (баш и кад би се поправљало нагађајући шта је писац мислио да каже, опет се на много мјеста не би могло ништа учинити); а и приповијетке гдјекоје нијесу читаве, а у онима које су читаве на много је мјеста што изостављено или испреметано, као што ће читатељи сами познати из овијех које су штампане у књижица овој.

У приповијеткома и пророштву језик је доста Славенски, а у осталоме је више Српски него Славенски У ономе другоме (како је Бог створио свијет) стоји између осталога ово: ѿ колико чести бог сатвори адама? — ѿ .ѕ҃. чести: а҃ тело ѿ земле, в҃ костн ѿ камена, г҃ очи ѿ воде, д҃ ѹм ѿ ѡблака, е҃ крепост ѿ анѣела, ѕ҃ дѹх ѿ светаго дѹха, з҃ крв ѿ росе слѹнчене; а у трећему: ѿ ча више небеса? — ѿ воде. — колика више небеса? — з҃. — ѿ ча би сланце и лѹна и звезде? — ѿ ризе божие. — ѿ ча би земла? — ѿ пене водене. — що држи землѹ? — вода,

а водꙋ камен, а камен ѿ ѡвна (довле је добро, али да се види и гдје смисла нема), а ѡвне дрꙋги прочити а то оган еден вол а вола ѿ саздание стоют васе држи и т. д. На питање од колико је чести Бог створио човјека овдје се каже: ѡчи ѿ мора, силꙋ ѿ ветра, а власи ѿ траве. — Од приповиједака најдужа је прва (има 12 листа и на свакој страни по 19 врсти), али штета што јој почетак није читав, него је први лист одозго предрт. Из овога што је доље остало види се, да је пред почетком црвенијем словима било написано, да је приповијетка ова преведена ѿ грчаскаго језика на словенски (тако је јамачно и остало све преведено с Грчкога језика) [14]. У овој приповијеци стоји како је у Француској био некакав благочастиви цар, који је имао врло лијепу кћер, па пошто му умре жена он се ожени другом, која је такођер била врло лијепа, али јој је постарка опет била љепша; за то мађеха омрзне на пасторку и наговори слуге да је одведу у шуму и убију, и за свједоџбу да су је заиста убили, да јој руке одсијеку и донесу. Слуге дјевојку одведу у шуму, али на њезину молбу и на пријетњу светом Богородицом и праведнијем судом смилују се те је не убију, него јој одсијеку руке и однесу царици, а њу онако оставе у шуми; у том, срећом њезином, нагази на њу син некакога кнеза, који је ловио по оној шуми, те је однесе к својему двору, и излијечивши јој руке ожени се њоме, и послије још на на ново страдање од своје мећехе дарује јој мати Божија руке, а мећеху јој цар спали. Од осталијех приповиједака шест ће се овдје наштампати.

Прва је ова књижица писана доста лијепијем словима врло налик на минеиска, и на 42. листу доље на дну стоји написано онијем истијем словима као што је и књижица сва: лета 1717, а на другој страни листа 228. (на самоме

---

14) Ово ријеч словенски има још на свршетку једне приповијетке, којој нема почетка, у овијем ријечима: Базлꙋбих молитвꙋ иже кст ахере Марија, сни реч по словенски радꙋи се Марие. ахере је од Грчкога χαῖρε, и по свој прилици писац је нехотице написао тако мјесто χαίρε као што је и на другијем мјестима слова тако преметао, н. п. има несота мјесто неоста.

крају) стоји: простїте мї, ако що сагрешихъ. пїсахъ (па онда нешто замрчено као што Грчке владике потписују своја имена) Їоко Наранчић генфара на .а҃ї. 1719 (ваља да је онда довршио). Познаје се да се из ове прве књижице врло много читало и Богу молило, јер су доњи крајеви од листова свуда у прљини, и гдјешто тако здраво, да се најдоње врсте једва могу прочитати. Друга је писана словима рукописнијем, као што се обично пише по Босни и Херцеговини, и доста разговијетно. У почетку на другоме празном листу стоји написано словима доста налик на она којима је књига писана: сиꙗ книга благочастиваго раба божего Томе Ѥ8келића.

Ѳаписа се книга на 1752 на .ѯ҃ѱ҃ѝ҃. месеца генфара данъ 17; а у сриједи на једноме бијелом листу стоји: лето ѡт адама .з҃т҃. паде ледъ на Дмитровъ данъ, поломи горѹ, би поводань, ѡбали цареѵѹ ѣѹприю ѹ Ѳараеѵѹ, и тада ѹзе Ченгићъ паша Пивѹ ѹ Ѩдинѣга лето ѡт адама .ѯз҃т҃, ѡт рожаства христова .ѯ҃ѱ҃ѝ҃.

Трећа је писана такођер словима рукописнима и доста разговијетно. На крају њезину има написано ово:

Посланица владици Данилѹ ѡвако се пише: [15])

Ѩсне ва бозе прѣѡсвещени господинъ господинъ Данилѹ [16]) митрополїт црногорски, скедерински и приморски, милостивеиши мои ѡтацъ и благодетель васенадеждненши.

Пиши пониже: ваздаю нижаиши поклонъ вашемѹ светителствѹ и целѹю ваше светеишее рѹце.

А по сихъ пиши потребе на сврхѹ и при томъ:

Прекарѹчаю ме вашими светителскими молитвами, вашемъ прѣѡсвещенствѹ нижаиши слѹжителъ имрекъ.

Подписъ здвора владици:

Ѩсне ва бозе прѣѡсвещенномъ господинѹ господинѹ Данилѹ митрополїтѹ чрногорскомъ, скендериномѹ и приморскомъ, милостивеишемѹ момѹ ѡцѹ и благодетелѹ подати се покорственно ѹ Маине.

---

[15]) Које су ријечи овдје наштампане растављенијем словима, оне су у књизи писане црвенима.

[16]) Ја бих рекао да је писац нехотице написао данилѹ мјесто данилъ или данило или (као што би се у Црној гори рекло) данилє.

Попꙋ алити протопопꙋ пиши:

Иже ва велицеи части и благодети пресветаго дꙋха саꙋжителꙋ светихъ страшнихъ таинъ христовихъ и ꙋчителꙋ словеснихъ ѡвацъ, протопопꙋ алити попꙋ кир кир име рек. многолетно ѡ господи радовати се. а посихъ пиши потреве на сврхꙋ и при томъ:

Преварꙋчꙋю се вашими светителскими молитвами аминъ. вашего свещенства ніжаіші слꙋжітелъ.

Подписъ протопопꙋ алити попꙋ:

Сли листъ да преварꙋчит се свещенномꙋ кир кир протопопꙋ име рекъ алити попꙋ подати се покорственно на село али ће бꙋде.

Маине су као мала кнежина или племе под Ловћеном између манастира Стањевића и Будве. Под Маинама, већ у равни к мору, био је Црногорски манастир, у коме је владика Данило често сједио, а чини ми се и умрљо. Манастир је овај године 1837. покојни владика Црногорски Петар II. продао царевини Аустријској за 17000 форинти у сребру, а у царевине га је послије неколико година купио на лицитацији неки наш поп Филип Тановић из Маина за 5570 форинти, но будући да га није могао исплатити, за то је нудио и молио покојнога владику, да би га по ту цијену (за 5570 фор.) узео опет натраг, али он није хтио; по том не знам шта је било од њега. По овоме натпису владици Данилу може се рећи за цијело, да је ова књига писана онуда негдје у приморју, најдаље од Суторине до Цмилове улице.

Ове све три књиге писане су готово једнијем правописом: ы и оу нема ни у једној нигдје (него је мјесто првога и или ї, а мјесто другога ꙋ), у првој има на много мјеста ї свуда мјесто и, а у другима је ї врло ријетко; ни ь нема ни у једној никако, него је мјесто њега ъ, а у другој нема ни овога до само на неколико мјеста, као и ѥ. Осим е мјесто ѣ најзнатније је још у њима светрима што је на многијем мјестима послије л и н ꙋ мјесто ю, л мјесто ꙗ, а е мјесто ѥ или мјесто ѣ, н. п. землꙋ (м. землю), пола (м. полꙗ), инокине (м. инокинѥ), о мне (м. о мнѣ), ѿ земле (мјесто ѿ землѥ) и т. д. Међу ово иде и нан и оганъ (м. нань и огань), и ꙋчител (м. ꙋчитель) и т. д. По гдјекоји оваки примјер може се наћи и у штампаним и у рукописним старим србуљама, а овако

од прилике и данас пишу многи људи у Босни и у Херцеговини, особито они, који су закона Турскога. Тако, н. п. у писму Али-паше Ризванбеговића или Сточевића, које је он својом руком писао покојноме владици Црногорскоме Петру II. има болє мјесто *боље* и дробнака мјесто *дробњака* („ми бисмо се болє чȣвали од дробнака до грахова"); а у једноме другом писму, које је писао Турчин Турчину стоји лȣдє мјесто људе; а у писму капетана Никшићкога Бећир-бега Мушовића такођер покојноме владици Црногорскоме (које је, како ми је казивао покојни владика, писао некакав поп Ћук) има најприје приателȣю а послије приателю. Овдје се може споменути и наȣк карстиански Матија Дивковића, који је штампан у Млецима године 1698., у коме такођер нема ни ѣ, ни ѣ, ни ю, ни ꙗ (ни ѧ), него гдје треба да се л изговара *ль* а н *нь*, ондје је пред ова слова метнуто *ѣ*. [17])

---

[17]) Ова је књижица врло знатна, а међу нама мало позната, за то ћу да речем о њој особито коју ријеч. Она се управо вове овако: наȣк карстиански с мнозиеми стварми дȣховниеми и веле богоћлȣбниеми; кои наȣк ѿ ледезмова и беларминова наȣка ȣ иедно стиснȣ и сложи богоћлȣбни богословац Матие Дивковић из Иелашак, реда светога Францешка ȣ Мнецие. на. ахчи. По Николи Пеццанȣ, кѣнигарȣ ȣ марцарии Под иншѣном лилиана. Листови су јој мало повећи од оне наше споменуте на страни 22., и има 415 страна, не бројећи првога листа на коме јој је казано већ горе име и за њим 15 листа на којима је мјесецослов, и на свакој страни по 22 врсте. За мјесецословом је на првоме листу мати Божија с Христом у наручју, па је онда на другом листу Плач блажене дивице Марие, кои плач изписавши сарпски, и изправивши многе ствари богословац Фра Матие Дивковић и т. д. За овнјем иду различне молитве и друге ствари побожне, а пред самнјем крајем наȣк карстиански (катихизис). Још на два мјеста (на страни 63. и 105.) каже: изписавши сарпски, а на страни 193. вели: — коие молитве скȣпи, и изтомачи из диачкога иезика ȣ босански иезик сарпскием слови и т. д.

Језик је у овој књижици управо Српски по југозападноме нарјечију, или као што Дивковић сам вели *Босански*, и узевши једно

Може бити да су свему томе узрок *имена* нашијех *слова* и *пословица*. Ми сви знамо да се слово л зове *људи*, а у срицању и у читању није *људи* него *луди*, н. п. *лане*, *шеле*,

---

с другијем могло би се рећи да је бољи од Доситијева. Гдјешто се налази и мјесто ѣ (као н. п. дивица, прислатки, пригнꙋти се), али је највише не, н. п. тиело, диело, виек, гриех, свиех уцвиećленниех и т. д. Род. множ. има гдјешто и по Славенскоме и Хрватскоме, н. п. краћаꙋ краћалев, али одмах за тијем стоји и Господине Господина. Од *л* на крају слога мјесто *о* нема ни трага, него је још *о* и у такијем ријечима, гдје се у нас амо доље изговара *л*, н. п. ћавоски (мјесто *ђаволски*), анћеоске (мјесто *анђелске*), апоцио (мјесто *апостол*). — Ова је књижица наштампана словима и правописом *Босанскијем*. Босанску буквицу има Игњат Брлић у својој граматици, Копитар у Глаголити клоцијану и И. Паплонски у поменутој овдје књижици; од обичнијех нашијех црквенијех слова њезина се особито одликују ова: б, в, д, ж и ч, које се може видјети на листу у почетку ове књижице. У овој Дивковићевој књижици нема јера ни дебелога ни танкога, нема ни ы, ни і, ни оу, ни ѣ, ни ю, ни ꙗ ни ѫ. Мјесто ы и і свуда је и, мјесто оу ꙋ, мјесто ѣ не, мјесто ю иꙋ, мјесто ꙗ иа; тако је и од прилике мјесто *ј* и послије овијех слова, н. п. мои, дарꙋи. Слово *ћ* (које је у Босанској буквици овако ѣ) има три службе: прво је *ћ*, друго *ђ*, а треће кад л ваља изговарати као *љ* а н као *њ*, онда је пред овијем словима метнуто *ћ*, н. п. спаситећл (спаситељ), огћн (огањ); спаситећла (спаситеља), огћна (огња) и т. д. Гдје је у језику нашему р слог, ондје је у овој књижици л пред њим (као што су и Дубровчани писали), н. п. ѿ мартвиех ꙋскарснꙋо и т. д.

Рукопис Босанске буквице тако је различан од нашега данашњега, да га нико не би могао прочитати док не би најприје учио и мучно се. У почетку ове књижице има и од тога примјер из поменутога писма Али-паше Сточевића владици Црногорскоме, и из онога другога што је писао Турчин Турчину, која су обадва још доста разговијетна, јер Турци не пишу много. Овако по Босни и по Херцеговини пишу многи и наши људи још и данас. Док су Пољичани на Прикоме имали велике школе за свештенике, штампане су им књиге биле Глагољске, а рукопис им је био овакі, којим пишу и данас сви који су још у животу од онијех времена.

Овом буквицом и од прилике овијем правописом писали су крћани у Босни и у Херцеговини до нашега времена, па прије неко-

лоза, лука; и за то му се на крају, кад треба да се чита *људи* додаје *ь*, н. п. *маль*, *учитель* и т. д. Ја сам у Рјечнику, и у првоме и у другоме, казао о врло мало ријечи шта је *пословица* у народу нашему, али Бог зна да ли је ко од нашијех књижевника оно читао, а и ако је ко читао, да ли је разумио; за то ћу сад о томе овдје да проговорим повише.

Пословица се зове говор *по словима* или срицањем. У овоме говору има пет слова самогласнијех (а, е, и, о, у), која немају никакијех имена осим онога што у читању значе; полугласнијех пак слова има двадесет, која се овако зову: *бук* (б), *вед* (в), *глаголь* (г), *добр* (д), *ђерв* (ђ), *живеш* (ж), *земль* (з), *как* (к), *људ* (љ), *луд* (л), *мисш* (м), *наш* (н), *пок* (п), *рц* (р), *слов* (с), *шврд* (т), *ћерв* (ћ), *церв* (ц), *черв* (ч), *шај* (ш). У говору кад се пред каково полугласно слово узме самогласно, онда је слог, и изговара се овако, н. п. *букабарцара* каже се *бара*, *ведоводобрада* каже се *вода*, *људољудобриди* каже се *људи*, *лудулудобриди* каже се *луди*, *земљезељуделе* каже се *зеље*, *какокошајушуљудаља* каже се *кошуља* и т. д. Кад у каквој ријечи ваља изговорити глас полугласнога слова без самогласнога, онда се послије његовога имена додаје *а* са правим значењем или гласом онога слова, н. п. *нашоноживешаж* каже се *нож*, *цицарцар* каже се *цар*, *словасадобрад* каже се *сад*, *букабрцарадобрада* каже се *брада*, *словасведаврцарабукаб* каже се *свраб* и т. д. Кад у оваком догађају дође глас од *р* међу два полугласна слова, онда се не каже *рцар* него само

лико година дође им из Италије некакав свештенички старјешина од другога народа и наговори их те ова своја слова оставе и мјесто њих приме Латинска. Овај је њихов старјешина наговарао свештенство кршћанско и готово заповиједао, да промијени и којекаке обичаје својега живљења, али ово што се тицало њих свакога они су знали одбранити; што се пак слова тиче, многи су, особито млађи, учећи се по другијем земљама, били се већ навикли на Латинска, и тако их је ласно било наговорити да своја оставе.

Вриједно би било кад би г. Ђуро Даничић могао прочитати ову сву књижицу редом и повадити из ње све ријечи којијех нема у моме Српском Рјечнику, па бисмо послије ласно одбили оно што није за нас.

р, н. п. *циацрцркакакведава* каже се *црква*, *букабрцрведавнашоно* каже се *брвно* и т. д. Како према *луд* има *људ*, тако би ваљало да има и *њаш* према *наш*, али тога нема, него кад треба да се изговори глас *ѣ*, онда се рекне *наш* па се послије као сриче или изговара *ѣ*, н. п. *мистумунашања* каже се *муња*, *нашеѣемистуму* каже се *ѣему*, *нашиѣиведава* каже се *ѣива*, *покапанашаѣ* каже се *паѣ* [18]) и т. д. Кад у каквој ријечи ваља да се изговори глас слова *ј* или *й*, онда се не изговара никакво име, него се самогласноме слову дода само глас овога слова, н. п. *нашиније* каже се *није*, *јабукубуккака* каже се *јабука*, *јучервече* каже се *јуче*, *мистомој* каже се *мој*, *мистомојемистуму* каже се *мојему* и т. д.

Овако *пословички* у Србији (а јамачно и по другијем крајевима народа нашега онамо) по селима говоре многи људи, а гдјешто и жене и дјевојке, који нити су учили нити знаду читати; и који ово зна, ономе за читање и за писање не треба никакве друге науке него само да позна слова: тако сам и ја од свога оца научио пословички тако рано, да и не знам кад нијесам знао, па послије познавши рукописна слова одмах сам знао читати и ријечи којекако записивати.

По овакоме говору пословички није никакво чудо ако човјек самоук, који пишући може бити сриче у глави, напише глаголѹ мјесто глаголю, ѿ нѹдѹже мјесто ѿ нюдѹже, пола мјесто полѭ, ва нем мјесто ва нѥм или ва нѣм, особито кад се помисли да он овијех слова (ю и ѭ) нема у својој народној буквици.

За слово ѥ мјесто ѣ од поменутијех узрока још су претежнија ова два: 1) Што се и слово ѣ друкчије зове а друкчије се у читању (данас код нас) изговара: оно се зове *јаш* или (к Рускоме говору по ближе) *јаѣ*, а у читању значи *је!* „Данас код нас" за то рекох, што се ѣ у Бугарско-Славенскоме језику у читању изговарало према имену своме *ја*, као н. п. што Бугари и данас говоре *мљако* и Пољаци *вјара*, *сјано*, *бљади* и т. д. Ја сам још прије тридесет година казао у Даници за годину 1826. на страни 15., да се у манастиру Николи у једноме Јеванђелију писаном на кожи

---

18) Овако се од прилике н у Славенском језику гдјешто НИ и АИ чита *ѣи* и *љи*, н. п. КОНИ, КОЛИ, ВОЛИ.

налази ѣ и мјесто *ја* и мјесто *је*, н. п. евлнѣеліе царьствиѣ божиѣ; и видѣхомь славꙋ его ѣко единочедаго ѿ отьца; достоѣнь; врѣме, мрѣже, вь слѣдь и т. д.

К овоме различном изговарању слова ѣ ваља и то још додати, да се оно у старим србуљама налази гдјешто и мјесто *е* или Бугарско-Славенскога ѧ, н. п. грѣдеть, свѣть мјесто гредеть и светь, Бугарско-Славенски грѧдетъ и свѧтъ и т. д. По томе се по јужнијем крајевима народа нашега и говори н. п. *свјешшеник* и *свјешшаши* масла. 2) Слово є зове се *јеш*, и у данашњему Славенскоме језику ми га читамо у почетку и послије самогласнијех слова свуда *је*, а послије полугласнијех слова као у Њемачкоме језику *е* или у Рускоме *э*; Руси пак, како у данашњему Славенском језику тако и у своме народноме, читају га као *је* не само у почетку и послије самогласнијех слова, него и послије слова полугласнијех (ако не послије свакога полугласнога слова баш онако као шта ми читамо *је* или ѣ, али јамачно друкчије него што ми читамо *е* или што би они читали *э*). По овакоме своме читању Руси су у данашњему црквеном језику свуда пометали є гдје је у староме Славенскоме ѥ, па га ми, по нашему начину читања, послије л и н читамо као што не ваља, н. п. оучителемъ, волею, огнемъ, господне (по староме Славенскоме оучителѥмъ, волѥю, огнѥмъ, господнѥ) ваљало би читати (као што и Руси читају) *учишељем. вољеју, огњем, господње*, а ми читамо по нашем начину као што је написано (не претварајући л у љ ни н у њ). Изговор слова є и слова ѣ тако је у Руском језику налик једно на друго, да Руски књижевници морају учити гдје се пише које од овијех слова; и гдјекоји су предлагали, да се једно од њих изостави са свијем, али су их опет задржали коријена ради. По различнијем мјестима, на којима се у србуљама налази є мјесто ѣ, а особито ѣ мјесто є (н. п. грѣдеть м. гредеть, свѣть м. светь, десни м. десни, телѣснiе м. тѣлеснiе и т. д.) може се рећи да су се негда и у нас ова два слова свуда једнако изговарала.

К томе још може се додати и ово: какогод што се у пословици *н* и *е* изговара и *не* и *ње* (како кад затреба), тако се *е* и пред осталијем полугласнијем словима изговара и као *је*, н. п. *словесјекакикирцара* (сјекира), *шврдешјемисше-*

ме (тјеме), *словесјемистеме* (сјеме), *ведевјерцара* (вјера), *букебјеживешижи* (бјежи), *мистемјесловаствердошо* (мјесто), *покопоцијецерцерје* (поцерје) и т. д.

По овакоме говору или срицању, које је у народу нашему јамачно толико старо колико и писмо, и поред показанога изговарања слова ѣ и слове є, могли су пређашњи књижевници наши у писању врло ласно ѣ изоставити са свијем, као што су изоставили и друга слова, од којијех су имали по два за један глас, н. п. ы и оу, и мјесто њега узети є, изговарајући га као ѣ или *је*. А да су писци свију овијех ствари є читали ко ѥ или ѣ очевидно се доказује онијем мјестима гдје је оно послије л и н, на којима се нигдје у народу нашему ова слова не изговарају (*ле* и *не*) него се свуда *л* претвара у *љ* а *н* у *њ*, н. п. боле (*боље*), земле (*земље*), поставленъ (*постављен*), огнемъ (*огњем*), инокине (*инокиње*), немꙋ (*њему*) и т. д.

Прва и трећа од овијех књижица иду у вријеме историје Ђорђија Бранковића (који је умрео 1711. године) и у вријеме грађења оне митре коју сам ја видио на Цетињу с потписом у наоколо: Грїгорїє Димітріевичь милостїю божїею епископъ сегедински и бачки сїю митроу сачинихъ иждивеніемь троуда свога ва славоу господа и ва часть архиерейскоую лето господне ѧ҃ѱ д҃ї., а друга је познија близу 50 година; али будући да се познаје по писму и по свему осталоме да су их писали (особито другу и трећу) људи прости самоуци, који нијесу знали ништа друго до којекако читати и овако писати, за то се не може ни помислити да су их они преводили и овако догонили; да је ово само једна молитва или друго што таково, могао би човјек рећи, да је писац писао наизуст онако као што је из књиге читајући упамтио; али су ово читаве књиге, и то се не може мислити; него су их морали од некуда преписивати: тако може бити да ће се наћи још која и старија.

Ја сам у Биограду године 1845. у писму казао президенту ученога друштва г. Пауну Јанковићу између осталога и ово: „да је царство Душаново остало, па да су наши стари само онолико Славенски језик посрбили, колико су га Руси порусили, и нама би сто пута било лакше узимати Славенске ријечи и многе се не би ни познале у Српскоме

језику;" [19]) а сад би се могло казати, да су наши стари Славенски језик већ били посрбили, али зла срећа да није дала да се прими.

Мени је за чудо како се у овоме посрбљавању и мјесто пльть, дльгь, слньце није казало *пут*, *дуг*, *сунце* и т. д., као што су Руси према своме језику узели плоть, долгъ, солице и т. д.

Примјере ове ја сам овдје узео онако као што сам их нашао наштампане и написане, само сам исписао скраћене ријечи да би их читатељи лакше могли читати, јер у србуљама има, н. п. бь мјесто богь, бе мјесто боже, гь мјесто господь, ги мјесто господи и т. д.; а гдјекоје скраћене ријечи не би се могле ни наштампати без прављења особитијех слова, н. п. у ријечи лгтоургиа л и г начињено је у једно, а тако је гдјешто начињено у једно т и в, р и т, р и ѣ и т. д.; осим тога, раставио сам састављене ријечи, и колико сам знао, пометао сам знаке, ;: и . да би се лакше читати и разумјети могло.

Тако сам ја ове примјере наштампао као што сам их нашао, а кад би се што штампало да се покаже *како би ваљало*, онда ја мислим да би ваљало према србуљама штампанијем и најстаријим рукописнијем узети свуда ѣ и ѥ гдје је коме мјесто и т. д.

Најприје сам (с лијеве стране) метнуо оне који су из штампанијех србуља, а према њима (на десној страни) посрбљене из поменутијех рукописа. Може ко рећи да је требало метнути и како је у данашњијем црквенијем књигама, и то не би с горега било; али сам ја то изоставио једно за то, што ми је било тешко, јер би књижица морала бити много шира, а друго што мислим, да сваки од онијех нашијех књижевника, за које се ово штампа, може одмах ласно знати како је у данашњему црквеноме језику.

Послије примјера из црквенијех књига додао сам 6 од поменутијех побожнијех приповиједака, у којима је писац још много већма ријечи скраћивао или, као што народ наш каже, празнословио него што је мало прије споме-

---

[19]) Писмо је ово штампано у књижици споменутој на страни 23.

нуто за црквене србуље, н. п. мјесто дева или барем два има гдјешто само два, тако дви мјесто деви, две мјесто дȣхове, дв мјесто дȣхов, владцехȣ мјесто владице христȣ, лгию мјесто литȣргію, охе мјесто о христе, престои мјесто пресветои, млтва мјесто молитва; вселие мјесто веселие и. т. д. А гдјешто је слова испреметао, као н. п. у ријечима ѿ сна мјесто ѿ нас, не сота мјесто не оста; а гдјешто је и друга са свијем написао, као н. п. слзȣ мјесто стазȣ. Ја мислим да у празнословљење иде и ово (што сам ја оставио): в (в благоговени, въ монастир) мјесто ва (као што има на много мјесто), все, вси, всех, всего мјесто васе, васи, васех, васего (које се такођер налази на многа мјеста), всескрбно, вседȣшно, вселȣбазни, всескрвни, всещедраго, всеблаженою мјесто васескрбно, васедȣшно, васелȣбазни, васескрни, васещедраго, васеблаженою (као н. п. што има васеблаги, васесилномȣ и т. д.); а као што је у ријечима слова изостављао или друга писао, тако је јемачно гдјешто чинио и с читавијем рнјечима. А да би читатељи наши видјели како се поред овакога Славенског језика Српски писало, додао сам на крају писмо патријара Пећскога Арсенија, на коме стоји да је преписано године 1692., али је јамачно старије најмање 2—3 године, јер је ово онај исти патријар Арсеније (Чарнојевић), који је 1690. године с мноштвом народа нашега пребјегао у Мацарску; а иза тога из прве од поменутијех рукописнијех књига десет заповиеди божих и *Како се ваља Богу молити.*

На нашу несрећу и на срамоту ваља ми још и то овдје казати, да у овијем примјерима щ не значи *шч* него *шт.* Ја сам до сад доказивао више пута како глас овога слова у народу нашему, као и у Бугарскоме, није *шч* него *шт*; како су то наши књижевници од неко сто година тако наопако научили и у народ, најприје у данашњој војводини а по том, од скора, и у кнежевини Србији увели; како је архимандрит Павле Кенгелац, н. п. аще и еще читао *аште* и *јеште*; како сам ја и у Сријему слушао старе попове гдје тако читају (н. п. у Лежимиру старога попа Борића); како у Русији има и читавијех књига написанијех, у којима је мјесто щ готово свуда шт; и још ни у каквоме нашем Буквару нигдје није казано да се щ зове *шта*!

II.

ПРИМЈЕРИ ИЗ ЦРКВЕНИЈЕХ КЊИГА.

1.

Из србуља штампанијех.

Вѣроую вь ѥдиного бога ѡтьца вьседрьжителѧ, творца нѣбꙋ и земли, видимимь же вьсѣмь и невидимимь. и вь ѥдиного гдⷭ҇а Исоуса Христа сына божїа ѥдинороднаго, ѿ отьца рожденаго прѣжде вьсѣхь вѣкь, свѣта ѿ свѣта, бг҃а истиньна, рожденьна а не сьтвореньна, ѥдиносоущьна ѡтьцоу, имьже вьса быше нась ради чловѣцѣхь, и за наше спасенїе сьшьдьшаго сь небесь, и вьпльщьша се ѿдꙋха свѣта и Марїе дѣвы, и вьчловѣчьша се; распетаго за ны при понитьсцѣмь Пилатѣ, страдавьша и погребеньна, и вьскрьсьша третидьнь по писаньныхь и вьзьшьдша на небеса, и сѣдеща о десн8ю ѡтьца, и паки грѣдꙋща сь славою сꙋдити живимь и мрьтвимь, ѥгоже царствїю нѣсть коньца. и вь дꙋха свѣтаго, господа истиньна и животворещаго, иже ѿ ѿца исходещаго, ѥже сь ѿцемь и сыномь сьпокланѧема и сьславима, глаголавьшаго пророкы. вь ѥдиноу свѣтоую, сьборьноую и апостольскоую црьковь. исповѣдꙋю

Посрбљено из рукописа.

Вер8ю ва едїного бога ѡца васедржителѧ, творца нев8 и земли, вїдїмїм же васем и невїдїмим. ї ва единаго господа Іс8са Хрїста сина божїа едїнороднаго, ѿ ѡца рожденаго прежде васех векъ, света ѿ света, бога истїна ѿ вога истїна, рождена а несатворена, едїнос8щна ѡц8, имже васа бише нас ради чловецех, и за наше спасенїе сашадшаго са небес, и вапатївшаго се ѿ д8ха света и Марїе деві, и вачловечша се, распетаго за ни прї понїтцем Пилате, страдавша и погребена, и васкрсша третї дан по пїсани, и вазшадша на небеса, и седеща ѡ десн8ю оца, и паки гред8ща са славою с8дитї жївим и мртвїмъ, егоже царствїю нест конца. и ва д8ха светаго, господа истїна и жївотворещаго, иже ѿ ѡца исходещаго, їже са оцем и сїном сапокланаема и саславїма, глаголавшаго пророки. ва един8 свет8ю, саборн8ю и апостолск8ю црков, исповед8ю едїно крщенїе ва оста-

Из ербуља штампаннјех.

единоокрьщенїе, вь ѡставьлкнїе грѣхомь. чаю вьскрьсенїа мрьтвыимь, и жизнь бꙋдꙋщаго вѣка. аминь.

Посрбљено из рукописа.

вленїе грехом. чаю васкрсенїа мртвїмъ ї жїзан бꙋдꙋщаго века, амїнъ.

2.

Блажень мꙋжь, кже не идѣ на сьвѣть нечьстивїихь, и на пꙋти грѣшнїихь не ста, и на сѣдалищи гꙋвитель не сѣде; нь вь законѣ господьны волꙗ кго, и вь законѣ кго поучит се дьнь и нощь. и бꙋдеть ꙗко дрѣво сажденьное при исходищїихь водь, иже плодь свои дасть вь врѣме свок, и листь кго не ѿпадеть, и вьса елика аще творить, оуспѣкть. не тако нечьстивїи, не тако; нь ꙗко прахь, кгоже вьзмѣтаеть вѣтрь ѿ лица землк. сего ради не вьскрьсноуть нечьстивїи на соудь, ни грѣшнїици вь сьвѣть праведнїихь. ꙗко сьвѣсть господь пꙋть праведнїихь, и поуть нечьстивыихь погыбнеть.

Блажен мꙋжъ, иже не иде на саветъ нечастивихъ, и на пꙋти грешнихъ не ста, и на седалищи гꙋвител не седе; на ва законе господни вола егѡ, и ва законе его поꙋчит се дни и нощи. и бꙋдетъ ꙗко древле сажденое при исходищихъ вод, еже плодъ свои дастъ ва време свое, и листъ его не ѿпадетъ, и васе елика аще творитъ, ꙋспеет. не тако нечастиви, не тако; на ꙗко прах, егоже вазметает ветар ѿ лица земле. сего ради не васкрснꙋтъ нечастивии на сꙋдъ, ни грешници ва саветъ праведнихъ. ꙗкѡ савест господ пꙋтъ праведнихъ, и пꙋтъ грешнихъ погибнетъ.

3.

Вьскоую шеташе се кзыци, и людїе пооучише се тьщетныимь? прѣдсташе царїе земльсцїи, и кнезїи сьбраше се вь коупѣ на господа и на христа кго. растрьгнѣмь оузы ихь, и ѿврьземь ѿ нась иго ихь. живыи на небесѣхь посмѣет се имь, и господь пороугает се имь; тогда вьзьглаголкть кь нимь гнѣвомь своимь, и ꙗростїю своею смоутить к. азь же поставлкнь есьмь царь ѿ нкго надь Сїѡномь горою светою его. вьзвѣщак повелѣнїе господьнк. господь рече

Васкꙋю шеташе се кзици, и людие поꙋчише се таштнимъ? предсташе царие ѕемласти, и кнезїи сабраше се ва кꙋпе на господа и на христа кгѡ. растргнем ꙋзи ихъ, и ѿтвржемъ ѿ насъ иго ихъ. живи на небесехъ посмеетъ се имъ, и господъ порꙋгаетъ се имъ. тогда вазглаголетъ ка нимъ гневомъ своимъ, и ꙗростию своею смететъ е. азъ же поставленъ есамъ царь ѿ негѡ надъ Сиономъ горою светою его. вазвещае повеление господне. господъ рече

Из србуља штампаннјех.

кь мнѣ: сынь мои кси ты, азь дьньсь родих те; проси ѿ мене, и дамь ти кзыкы достоѩніе твоє, и ѡдрьжаніе твое коньце землє. оупасеші е палицею желѣзною, ѩко сьсоуды скоудѣльниче ськроушиші е. и нинѩ царіє разоумѣите; накажите се вьси соудещеи земли. работанте господеви сь страхомь, и радѹите се кмоу сь трепетомь. пріимѣте иказаніе, да не когда прогнѣваеть се господь, и погыбнете ѿ поути праведьнаго, кгда вьзьгорит се вь скорѣ ѩрость его, блажени вьси надѣющеи се иань.

Посрбљено из рукописа.

ка мне: синъ мои еси ти, азъ данасъ родих те. проси ѿ мене и дамъ ти кзики достоѩние твое, и ѡдржание твое концы земле. ѹпасеши е палицею железною, ѩко сѹди скѹделниче сакрѹшиши е. и нине царие разѹмените; накажите се сви сѹдещеи земли. работанте господеви са страхомъ, и радѹите се емѹ са трепетомъ. примете наказание, да не когда прогневаетъ се господъ, и погибнете ѿ пѹти праведнаго, егда вазгоритъ се ва скоре ѩростъ его, блажени васи надеющеи се нанъ.

4.

Глаголы мок вьноуши, господи, разоумѣи званіе мое. вьньми глась молитви мое, цароу мои и боже мои, ѩко к тебѣ помолю се. господи. за оутра оуслыши глась мои, за оутра прѣдстанѹ прѣдь тобою и оузроу, ѩко богь не хоте безаконіе ты кси; не приселеть се к тебѣ лѹкавіи, ни прѣбѹдѹть же закѡнопрѣстѹпници прѣдь очима твоима; вьзненавидѣль еси вьсе творещек безаконіе. погѹбишь вьсе глаголющек льжѹ; мѹжа крьвемь и льстива гнѹшает се господь. азь же множьствомь милости твоек вьнидоу вь домь твои, поклоню се кь црквы светѣи твоеи вь страсѣ твокмь. господи, наведи ме на правьдоу твою, врагь моихь ради исправи прѣдь тобою пѹть мои. ѩко нѣсть вь оустѣхь ихь истины, срьдьце ихь сѹетно, гробь ѿвьрсть

Глаголи мое ванѹши, господи, разѹмеи званіе мое. ваими глась молітви моее, царѹ мои и боже мои, ѩко к тебе помолѹ се, господи. за ѹтра ѹслішї глас мои, за ѹтра предстанѹ тї, и ѹзрішї ме, ѩко богъ не хотеи безаконіѩ тї еси; не придет к тебе лѹкавнѹеи, ни пребѹдѹт же законопрестѹпници пред очима твоима; вазненавидел еси васе творещее безаконіе. погѹбішї васе глаголѹщи лажѹ; мѹжа крвем и ластіва гнѹшает се господь. аз же множаством милости твоее ванидѹ ва дом твои, поклонѹ се ка цркви светеї твоеи ва страсе твоем. господи, наставї ме правдою твоею, враг моїх ради исправї пред собою пѹтъ мои. ѩко нест ва ѹстех их істини, срдце ихъ сѹетно, гроб ѿверстъ гртанъ ихъ, езики своїмї лащахѹ, сѹди

Из србуља штампаннјех.

грьтань ихъ, ѥзыки своими льщахꙋ. сꙋди имь, боже, да ѿпадꙋть ѿ мислїи своихъ; по множьствꙋ нечастїа ихъ изринꙋ е, ꙗко прогнѣваше те, господи, и вьзвеселет се вьси оуповающеи на те, вь вѣкь вьзрадоуют се, и вселиши се вь ныхъ, и похвалет се товою любещеи име твое. ꙗко ты благословиши праведника, господи, ꙗко ѡрꙋжїемь благоволенїа вѣньчалъ еси насъ.

Посрбљено из рукописа.

имъ, боже, да ѿпадꙋт ѿ мїслї своих; по множаствꙋ нечастїа ихъ изринї е, ꙗко прогневаше те, господи. и вазвеселет се васї ꙋповающеи на те, ва веки вазрадꙋют се, и васелиши се ва них, и похвалет се ѡ тебе васи лꙋбещї име твое. ꙗко тї благословїшї праведника, господи, ꙗко ѡрꙋжием венчал еси нас.

5.

Господи, кто ѡбытаеть вь жилици твоемь? или кто вьселит се вь светѣи горѣ твоеи? ходеи беспорока, и дѣлаеи правьдꙋ, глаголе истиноу вь срьдьци своемь. иже не оульсти ѥзыкомь своимь. ни сьтвори искринемꙋ своемꙋ зла, и поношенїе не прїеть на блыжике свое. оуничижень ѥсть прѣдь нимь лоукавїи, боещеѥ же се господа славить; кльнїи се искрьнѥмоу своемоу и не ѿмѣтае се. сребра своего не дасть вь лихвоу, и мьзды на неповиньныхъ не прїѥть. твореи сїа, не подвижит се вь вѣки.

Господи, кто ѡбитаетъ ва жилици твоемъ? или кто васелитъ се ва светꙋю горꙋ твою? ходеи безъ порока, и делаеи правдꙋ, глаголеи истинꙋ ва срдаци своемъ. иже не ꙋласти ѥзиком своимъ, и не сатвори искрнѥмꙋ своемꙋ зла, и поношениꙗ не приетъ на ближе свое. ꙋничижен естъ пред нимъ лꙋкавии, боещи же се господа славитъ; клени се искрнемꙋ своемꙋ и не ѿметаеи се. їже сребра своего не даде ва лихвꙋ, и мазди на неповинних не приетъ. твореи сиꙗ, не подвижетъ се ва веки.

6.

Помилоуи ме, боже, по велицѣи милости твоеи, и по многымь щедрѡтамь твоимь, ѡцѣсти беззаконїе мое, наипаче ѡмїи ме ѿ беззаконїа моего, и ѿ грѣха моего ѡчисти ме. ꙗко беззаконїе мое азь знаю, и грѣхь мои прѣдь мною

Помилꙋи ме, боже, по велицие милости твоеи, и по множаствꙋ щедротамъ твоимъ, ѡцести беззакониꙗ моꙗ, наїпаче ѡми ме ѿ беззакониꙗ моего, и ѿ греха моего ѡчисти ме. ꙗко беззаконие мое азъ знаю, и грехъ мои предъ мною

Из србуља штампанијех.

кєсть вин8. тебѣ едином8 сьгрѣшихь, и л8кавое прѣдь тобою сьтворихь. ꙗко да ѡправьдиши се вь словесехь своихь. и прѣприши вьнегда соудити ти. се бо вь безаконїихь зачеть кємь, и вь грѣсѣхь роди ме мати моꙗ. се бо истиноу вьзлюбиль еси, безьвѣстьнаа и таинаа прѣм8дрости твоеѥ ꙗвиль ми кси. ѡкропиши ме иссопомь, и ѡчищоу се; омикши ме, и паче снѣга оубѣл8 се. слоухоу моемоу даси радость и веселїе, вьзрад8ют се кости смѣреныѥ. ѿврати лице твоѥ ѿ грѣхь моихь, и вьса безаконїа моꙗ ѡцѣсти. срьдьце чисто сьзыжди вьмнѣ, боже, и д8хь правь ѡбновы вь оутробѣ моеи. не ѿврьзы менѣ ѿ лица твоѥго, и д8ха светаго твоего не ѿими ѿ мене. вьздаждь ми радость спасенїа твоѥго, и д8хомь владичьномь оутврьди ме. наоучоу безаконьнїе поутемь твоимь, и нечьстивїи к тебѣ ѡбратет се. избави ме ѿ крьвїи, боже, боже спасенїа моего, вьзрадоуѥт се ѥзыкь мои правьдѣ твоеи. господи, оустнѣ ми ѿврьзеши, и оуста моꙗ вьзвѣстеть хвал8 твою. ꙗко аще би вьсхотель жрьтвѣ, даль бымь оубо, вьсесьжигаема не благоволиши. жрьтва бог8 д8хь ськр8шень, срьдьце ськроушеньно и смѣрень но богь не оуничижить. оублажи, господи, благоволенїемь твоимь Сїѡна, и да сьзыждоут се стѣны їероусалимьскїе, тогда благоволиши жьрьтвоу правьды, вьзноше

Посрбљено из рукописа:

естъ вин8. тебе едином8 сагрешихъ, и л8кавое предь тобою сатворихъ. ꙗкѡ да ѡправдиши се ва словесехъ своихъ, и препри-ши ванегда с8дити ти. се во ва безаконихъ зачетъ есамъ, и ва гресехъ роди ме мати моꙗ. се во истин8 вазл8бїлъ еси, безвестна и таина прем8дрости твоеѥ ꙗвилъ ми еси, ѡкропиши ме исопомъ, и ѡчищ8 се; ѡмиеши ме, и паче снега 8бел8 се. сл8х8 моем8 даси радостъ и веселие, вазрад8ютъ се кости смерение. ѿврати лице твоѥ ѿ грехъ моихъ, и васа безакониꙗ моꙗ ѡчисти. срдце чисто сазижди ва мне, боже, д8хъ правъ ѡбнови ва 8троб моеи. не ѿврзї мене ѿ лица твоего, и д8ха светаго твоего не ѿими ѿ мене. ваздаждъ ми радостъ спасениꙗ твоего, и д8хомъ владичнимъ 8тврди ме. на8ч8 безаконие п8темъ твоимъ, и нечастиви к тебе ѡбратетъ се, избави ме ѿ крви, боже, боже спасениꙗ моего, вазрад8етъ се езикъ мои правде твоеи. господи, 8стне ми ѿврзеши, и 8ста моꙗ вазвестетъ хвал8 твою. ꙗко аще би васахотелъ жртви, далъ бимъ 8бо, васесажеженїа не благоволїши. жртва бог8 д8хъ сакр8шенъ, срдце сакр8шено и смерено богъ не 8ничижитъ. 8блажи, господи, благоволеннемъ твоимъ Сиона, и да сазижд8тъ се стенї еросалїмскїе, тогда благоволиши жртв8 правди, вазношениа и васесажигаема: то-

Из србуља штампаниjех.

нїе и вьсесьжигаюма: тогда вьзложеть на ѡльтарь твои тельце.

Посрбљено из рукописа.

гда вазложетъ на ѡлтар твои телце.

7.

Господи боже спасенїа моего, вь дьнь вьзвахъ, и вь нощи прѣдь тобою. да вьнидеть прѣдь те молитва моꙗ, приклоны оухо твоє къ молєнїю мокмоу. ꙗко исплъни се зьль дѹша моꙗ, и животь мои адѣ приблыжи се. применєнь быхъ съ нисходещїими вь ровь: быхъ ꙗко чловѣкь безь помощи. вь мрьтвїихъ свободь, ꙗко ꙗзьвьны спеще вь гробѣхь, ихже нѣси поменоуль к томѹ, и ты ѿ роуки твоєє ѿриновени быше, положише ме вь ровѣ прѣисподьнємь, вь тьмныихъ и сѣны съмрьтнѣи. на мнѣ оутврьди се ꙗрость твоꙗ, и вьсе вльни твоє наведе на ме. оудалиль єси знаємїихъ моихъ ѿ мене, положише ме вь мрьзость себѣ, прѣданъ быхъ, и не исхождахъ. очи мои изьнемогостѣ ѿ нищети, вьзвахъ к тебѣ, господи, вьсь дьнь, вьздѣхъ к тебѣ роуцѣ мои. еда мрьтвымь сьтвориши чюдеса? или врачеве вьскрѣсеть, и исповѣдет се тебѣ? еда повѣсть кто вь гробѣ милость твою, и истинѹ твою вь погыбѣлы? еда познана боудоуть вь тьмѣ чюдеса твоꙗ, и правда твоꙗ вь земли забьвѣньнѣи? и азь к тебѣ, господи, вьзвахъ, и оутро молитва моꙗ варить те. вьскоую, господи, ѿрѣєшь дѹшоу мою, ѿвращаєши лице твоє ѿ мене?

Господи боже спасениа моего, ва данъ вазвах, и ва нощи пред тобою, да ванидет преда те молїтва моꙗ, приклонї ѹхо твое ка моленїѹ моемѹ. ꙗко исплнї се залъ дѹша моꙗ, и животъ мои адѹ приблїжї се. прїмененъ бихъ са нїсходещими ва ровъ; бихъ ꙗко чловекъ бес помощи. ва мртвїхъ свобод, ꙗко ꙗзавнї спеще ва гробех, нхже не поменѹлъ еси к томѹ, и ти ѿ рѹки твоее ѿрїновенї бише. положїше ме ва рове преисподнемъ, ва тамнїх и сенї самртнеи. на мне ѹтврдї се ꙗрост твоꙗ, и васе влнї твое навел есї на ме. ѹдалїл еси знаемїхъ моїхъ ѿ мене, положїше ме мрзостъ себе, преданъ бих, и не исхождахъ. очи мои изнемогосте ѿ нїщетї, вазвах к тебе, господи, вас дан, вздех к тебе рѹце мои, еда мртвїмї творїщї чѹдеса? илї врачеве васкресетъ и исповедет се тебе? еда повест кто ва гробе мїлостъ твою, и їстїнѹ твою ва погїбелї? еда познана бѹдѹтъ ва тме чѹдеса твоꙗ, и правда твоꙗ ва землї забвенеи? аз к тебе, господи, вазвах, и ѹтро молитва моꙗ предвари те. васкѹю, господи, ѿреєши дѹшѹ мою, ѿвращаєшї лїце свое ѿ мене? нищъ есамъ азъ, и ва трѹдех ѿ юности моее, вазнес же се смерїх се и

Из србуља штампаннјех.

ницѣ ѥсьмь азь, и вь трꙋдѣхь ѿ юности моеѥ, вьзнесь же се смѣрихь и ѡмоутѣхь . по мнѣ прѣидоше гнѣвы твои, оустрашенїа твоꙗ вьзьмоутише ме: ѡвыдоше ме ꙗко вѡда вьсь дьнь, ѡдрьжаше ме вь коупѣ . оудалиль ѥси ѿ менѣ дрꙋга и искрьнѩгѡ, и знаемыихь моихь ѿ страстїи.

Посрбљено из рукописа.

їзнемогохъ . на мне преидоше гневи твои, ꙋстрашенїꙗ твоꙗ вазмꙋтише ме: обїдоше ме ꙗко вода вас дан, одржаше ме ва кꙋпе . ꙋдалил еси ѿ мене дрꙋга искрнаго, и знаемїх ѿ страсти.

8.

Благослови, дꙋше моꙗ, господа, и вьса вьноутрьнꙗа моꙗ, име светоѥ ѥгѡ. благослови, дꙋше моꙗ, господа, и не забывай вьсѣхь вьзданїи ѥго; ѡцѣщающаго вьса безаконїа твоꙗ, исцѣлꙗющаго вьсе недꙋгы твое, избавьлꙗющаго ѿ истлѣнїа животь твои, вѣньчающаго те милостїю и щедротами; испльнꙗющаго вь благыхь желанїе твоѥ; ѡбновит се ꙗко ѡрьлꙋ юность твоꙗ. твореи милостиню господь и соудьбоу вьсѣмь ѡбыдимимь, сказа поути своѥ Мѡисеѡви, сыномь исраилевѡмь хотѣнїа своꙗ. щедрь и милостивь господь, дльготрьпѣливь и многомилостивь. не до коньца прогнѣвает се, ни вь вѣкы враждꙋѥть. не по безакѡнїемь нашимь сьтвѡрильь ѥсть намь, ни по грѣхомь нашимь вьздаль ѥсть намь . ꙗко по висотѣ небеснѣи ѿ земле оутврьдильь ѥсть господь милость свою на боещиїх се его . ель

Благослови, дꙋше моꙗ, господа, и васа ванꙋтрнꙗ моꙗ име светое его . благослови, дꙋше моꙗ, господа, и не завїваи васех вазданї его; очїщающаго васа безаконїꙗ твоꙗ, исцелꙗющаго васе недꙋги твое, избавлꙗющаго ѿ истленїꙗ живот твои, венчающаго те милостїю и щедротами, исплнающаго ва благихъ желание твое; обновит се ꙗко орлꙋ юност твоꙗ. твореї милостинꙋ господь, и сꙋдбꙋ васем обидимим . сказа пꙋти свое Моисеови, сином исраилевїмъ хотенїе свое . щедар и мїлостив господъ, длготрпелївъ и многомилостивъ . не до конца прогневает се, ни ва веки враждꙋет . не по безаконїемъ нашим сатворїл ест нам, ни по грехом нашїм вздал ест намъ . ꙗко по вїсоте небеснеи ѿ земле ꙋтврдилъ естъ господъ мїлост свою на боещих се его. елико ѿстоетъ вастоци ѿ запад, ꙋдалил еси ѿ

Из Србуља штампаннјех.

далече ѿстоеть вьстоци ѿ западь, оудалиль кеть ѿ нась беззаконіа наша . ꙗкоже щедрить ѡтьць сыны, оущедрить господь боещеѥ се кго. ꙗко ть позна сьзданіе наше, поменꙋ, ꙗко прьсть кемн . чловѣкь ꙗко трава, днїе кго ꙗко цвѣть сельныи, тако ѡцвьтеть . ꙗко дꙋхь проидеть вь нкмь, и не боудеть, и не познакть к томоу мѣста своего. милость же господьня ѿ вѣка и до вѣка на боещїих се кго, и правьда кго на сыноѭь сыновь, хранещїихь завѣть его, и помнещїихь заповѣди кго, творити к . господь на небесы оуготова прѣстоль свои, и царствїе его вьсѣми ѡбладакть . благословите господа вьси аггелы его, сильнїи крѣпостїю, твѡрещеи слово кго, оуслышати глась словесь кго . благословите господа вьсе силы кго, слоугы его, творещеи волю кго . благословите господа вьса дѣла кго . на вьсакомь мѣстѣ владичьствїа его благослови, дꙋше моꙗ, господа.

Посрбљено из рукописа.

нас беззаконна наша . ꙗкоже щедрит ѡтацъ сини, ꙋщедритъ господъ боещїх се его. ꙗко та позна саздание наше, поменꙋ, ꙗко прстъ есми . чловекъ ꙗко трава, дние его ꙗко цвет селни, тако процавтет . ꙗко дꙋх проидет ва нем и не бꙋдетъ, и не познает к томꙋ места своего . мїлост же господна ѿ века и до века на боещих се его . и правда его на сїнохъ синовь, хранещеи заветъ его, и помнещи заповеди его творити е. господъ на небеса ꙋготовал престолъ свои, и царство его васемї ѡбладаетъ. благословите господа васї анѣели его, силнї крепостїю, творещеи слово его, ꙋслишати глас словес его . благословїте господа васе сїлї его, слꙋги его, творещеи волю его . благословите господа васа дела его . на васаком месте владичаствїꙗ его благословї, дꙋше моꙗ, господа.

9.

Хвалите бога вь светыхь кго, хвалите кго вь оутвьрьжьденїи силы его, хвалите кго, на силахь кго, хвалите его по прѣмногомꙋ величьствїю кго . хвалите кго вь гласѣ троубьнѣмь, хвалите кго вь ѱалтиры и гꙋслѣхь. хвалите кго, вь тумьпанѣ и лицѣ, хвалите его вь стрꙋнахь и ѡрга-

Хвалите бога ва светихъ его, хвалите его ва ꙋтвержденне сили его . хвалите его на силахъ его, хвалнте его по премногомꙋ величаствню его . хвалите его ва гласе трꙋбнемъ, хвалите его ва ѱалтирї и ва гꙋслехъ . хвалите его ва тимпане и лице, хвалите его ва стрꙋнахъ и ѡргане . хва-

Из Србуља штампаннјех.

нѣхъ. хвалите ѥго вь кимьвалѣхь доброгласныхь, хвалите ѥго вь кимьвалѣхь вьсклицаніа. вьсако дыханиѥ да хвалить господа.

Посрбљено из рукописа.

лите его ва ѣимфалех доброгласнихъ, хвалите его ва кимфалехъ васклицаниѩ. васако дихание да хвалитъ господа.

10.

Братіе, елици крьстихомь се вь Христа Ісоуса, въ сьмрьть ѥго крьстихомь се? съпогревохѡмь се оубо сь нымь крьщеніемь въ сьмрьть, да ꙗкоже въста Христось ѿ мрьтьвыхь славою ѡтьчею, тако и мы вь ѡбновьлѥніе жизни ходити начьнемь. аще оубѡ сьрасльніи быхомь по подобію сьмрьти ѥго, нь и въскрьсенію боудемь. се вѣдоуще, ꙗко ветьхи нашь чловѣкь сьраспет се, да оупразьднит се тѣло грѣховьноѥ, не к томоу работати намь грѣхоу. оумьріи бо ѡправьда се ѿ грѣха. аще ли оумрѣхомь сь Христомь, вѣрѹѥмь, ꙗко живи бѹдемь сь нимь, вѣдоуще, ꙗко Христось въста ѿ мрьтьвыихь, оуже не оумрѣть, съмрьть ѥмоу оуже не оудолѣѥть. еже бо оумрѣть, грѣхови оумрѣть едьною, а ѥже живеть, живеть богови. тако и вы причитанте себе мрьтвомъ оубо быти грѣхѹ, живомь же богови, ѡ Христѣ Ісоусѣ господи нашемъ.

Братие, елици ва Христа Исѹса крстихом се, ва самртъ его крстихом се? сапогребохом се ѹбо са нимъ крщениемъ ва самртъ, да ꙗкоже васта Христосъ ѿ мртвих славою ѡчею, тако и ми ва новости жизни да ходимъ. аще бо саѡбразни бихѡмъ подобию самрти его, и васкрсению бѹдемъ причестници. сие ведеще, ꙗко ветхи нашъ человекъ са нимъ распет се, да ѹпразднит се тело греховное, ꙗко к томѹ не работати намъ грехѹ. ѹмри ѹбо ѡправди се ѿ греха. аще же ѹмрехѡмъ са Христомъ, верѹемъ ꙗко и живи бѹдемъ са нимъ. ведеще, ꙗко Христосъ васта ѿ мртвихъ, к томѹ же не ѹмираетъ, самртъ нанъ к томѹ не ѡбладаетъ. еже бо ѹмре, грехѹ ѹмре единою, а еже живетъ, богови живетъ. тако же и ви вменете себе мртви ѹбо бити грехѹ, живи же богови, ѡ Христе Ісѹсе господе нашемъ.

11.

Се женихъ гредеть вь полоуноши, и влажень рабь, ѥгоже ѡбрѣщеть бьдрьствѹюща; недостоинь же пакы, ѥгоже ѡбрѣщеть

Се женїхъ гредетъ ва полѹноши, блажен рабъ, егоже ѡбрещетъ бдеща; недостоин же паки, егоже ѡбрещет ленеща се. блѹди ѹбо,

Из србуља штампанијех.

оунивающа . блюды оубо, дѹше моа, да не сномь ѡтеготиши се, да не сьмрьти прѣдана бѹдеши, и царствіа вьнѣ затвориши се, нь вьспрени зовѹщіи: свѣть, свѣть, свѣть ѥси, боже, за богородице помилоуи нась.

Посрбљено из рукописа.

дѹше моа, да не сном ѡтеготїши се, да не самрти предана бѹдеши, и царствиа ване затворїши се, на васпренї зовѹщи: свет, свет, свет еси, боже, богородице ради, помїлѹи нас.

12.

Помени, господи, иже вь надежди вьскрьсенїа и жизны вѣчьныѥ оусьпьшеѥ ѡтьце и братїю нашоу, и вьсе иже вь благочьстїи сконьчавьшеѥ се, и прости имь вьсако сьгрѣшенїе, вольноѥ же и невольноѥ, вь словѣ и дѣлѣ и помышьлєнїи сьгрѣшеньноѥ имы, и вьсели ихь вь мѣста свѣтьлаа и вь мѣсто злачьно, ѿ нѹдоуже ѿбѣже вьсака скрьбь, болѣзнь и вьздыханїе, идѣже присѣщенїе [20]) свѣть лица твоего, веселить вьсе иже ѿ вѣка свѣтыѥ твоѥ, дароуи имь царство твое и причестїе неизреченьнїихь и вѣчьныихь твоихь благь и твоѥе бесконьчьныѥ и блаженьные жизни наслажденїе; ты бо ѥси вьскрьсенїе и животь и покои оусьпьшимь рабѡмь твоимь, Христе боже нашь, и тебѣ славѹ вьзьсиламо сь безначельнимь ти ѡтьцемь и вьсесвѣтымь и благымь и животвѡрещимь ти доухомь и нинѣ и присно и вь вѣкы вѣкомь аминь.

Помени, господи, иже ва надежди васкрсениѥ и жизни вечние ѹсапшие ѡце и братию нашѹ и васехъ иже ва благочастивои вери скончавшихъ се, и прости имъ васако прегрешение волноѥ же и неволноѥ, словомъ и деломъ и помишлениемъ сагрешеноѥ ими, и васели ихъ ва места светла и ва места прохладна и ва места покоина, ѿ нѹдѹже ѿбеже васака болезанъ и печалъ и вздихание, идеже просвещаетъ светь лица твоего и веселитъ васехъ иже ѿ века светие твое; дарѹи имъ царствие твое и причестие неизреченихъ и вечнихъ твоихъ благъ и твоее безконачние и блажение жизни наслаждение; ти бо еси васкрсение и животъ и покои ѹсапшим рабомъ твоимъ, Христе боже нашъ, и тебе славѹ васиаемъ са безначелнїемъ ти ѡцемъ и са пресветимъ и благимъ и жївотворещиемъ ти дѹхомъ и нина и присно и ва веки векомъ аминъ.

---

[20]) У другоме Псалтиру (од године 1638.) стоји просвѣщенїемь, а у московском Часловцу од године 1848. присѣщаетъ.

Из Србуља штампанијех.

И даждь намь, владыко, на сьнь гредѹщимь покои дѹши и тѣлѹ, и сьхрани нась ѿ мрачьнаго сьна грѣховьнаго и ѿ вьсакѡго тьмьнаго и нощьнаго сладострастїа, оустави стрьмлєнїе страстемь, оугаси раждеженьнїе стрели лѹкаваго иже на ни лѹкавно движимїе, тѣла нашего вьстанїа оустави, и вьсако земльнок и вещьное мѹдрованїе оуспи, и дарѹи намь, боже, вьдрь оумь, цѣломѹдрь помысль, срьдьце трѣзвеще се, сьнь льгькь и вьсакѡгѡ сатанина мьчьтанїа неискѹсьнь. вьстави же нась вь врѣме молитвѣ оутвьрьжденн вь заповѣдехь твоихь, и паметь твоихь сѹдьбь вь себе винѹ имѹще; вьсеношьнок намь славословїе дарѹи пѣти и благословити и славити прѣчьстьнок и великолѣпьное име твок ѡтьца и сина и светаго дѹха и нинѣ и присно и вь вѣкы вѣкомь, аминь.

Посрбљено из рукописа.

Даждъ намъ, владико, на санъ гредѹщимъ покои дѹши и телѹ, и сахрани нас ѿ мрачнаго сна греховнаго, и ѿ васакаго тамнаго и ноцнаго сладострастиꙗ; ѹстави стрмление страстемъ, ѹгаси раждежениꙗ стрели лѹкавнаго, ꙗже на ни лѹкавно движимие, и вастаниꙗ плти нашее ѹтоли, и васакое землное и вещное наше мѹдрование ѹспи; и дарѹи намъ, боже, бадаръ ѹмъ и целомѹдаръ помисал, срдце трезвеще се, санъ лагакъ и васакаго сатанина мащаниꙗ неискѹсанъ; вастави же нас ва време молитви ѹтврждение ва заповедехъ твоихъ, и паметъ сѹдавъ твоихъ ва себе винѹ имѹще; васеношное славословие намъ дарѹи пети и благословити и славити пречастное и великолепное [21]) име твое, ѡца и сина и светаго дѹха, и нина и присно и ва веки векомъ аминъ.

14.

Христось вьскрьсе изь мрьтвыихь, сьмрьтїю сьмрьть поправь, и сѹщимь вь гробѣ животь дарова.

Христосъ васкрсе изъ мртвихъ, самртию самртъ поправъ, и сѹщимъ ва гробехъ животъ даровавъ.

15.

Сьвезьначельное слово ѡтьцѹ и дѹхови ѿ дѣви рождьшеѥ се на спа-

Савезначелное слово ѡцѹ и дѹхови ѿ деви рождше се на спасе-

[21]) У првој и трећој књизи мјесто великолепное има великое и лепое.

Из србуља штампаннјех.

сенїе наше, вьспоимь вѣрны и поклонимь се, ꙗко благоизьволи пльтїю вьзыти на крьстъ и сьмрьть прѣтрьпѣти, и вьскрѣсити оумрьшеѥ вь славноѥ вьскрѣсенїе своѥ.

Посрбљено из рукописа.

нїе наше васпоимъ верни и поклонимъ се, ꙗко благоизволи плтию вазити на крстъ и самртъ претрпети, и васкресити ѹмрвше ва славное васкрсение свое.

16.

Ѡ тебе радоуеть се ѡбрадованнаа вьса тварь, аггельскы сьборь и родь чловѣчьскы, ѡсвещеньнаа црькви, и раю словесни, дѣвьствьна похвало, изь нѥеже богь вьплъти се и младеньцъ бысть, прѣжде вѣкь сїи богь нашь; ложесна бо твоа прѣстоль сьтвори, и чрѣво твое пространнѣише небесь сьдѣла. Ѡ тебе радоуеть се ѡбрадованнаа вьса тварь, слава тебе.

Ѡ тебе радоуетъ се благодетнаꙗ васакаꙗ тварь, ангелски саборъ и човечаски родъ, ѡсвештени храме и раю словесни, девственаꙗ похвало, изъ нееже богъ ваплти се и младенацъ бистъ, прежде вѣкъ си богъ нашъ; ложесна бо твоꙗ престолъ сатвори, и чрево твое пространѣнее небесъ садела. Ѡ тебе радоуетъ се благодетнаꙗ васакаꙗ тварь, слава тебе.

17.

Арьхїстратизы божїи, слоужителїе божьствьныѥ славы, аггеломь начельници и наставьници беспльтьнымь, ѥже ѥсть намь на пользоу просите, и велїю милость, ꙗко беспльтьнымь арьхїстратизи.

Архистратизи божи, слѹжителие божаставнїе слави, анѣелом начелнїци и наставници беспл̑тним, полазное нам просїте, и велїю милост, ꙗко васем беспл̑тнїмъ архистратїзи.

18.

Егда сьниде кь сьмрьти, животе безьсьмрьтьныи, тогда и ада оумрьтвиль ѥси блистанїемь божьства; егда же оумрьшеѥ ѿ прѣисподьныихь вьскрѣси, все си-

Егда саниде ка самртї, животе бесамртни, тогда ада ѹмртвилъ еси блистаниемъ божаства; егда же ѹмршее ѿ преисподнихъ васкреси, васе сили небесние вази-

Из србуља штампаннјех.

лы небесныѥ вьпіахꙋ ти: жизьнодавьче Христе боже, слава тебѣ.

Посрбљено из рукописа.

вахꙋ: жизнодавче Христе боже, слава тебе.

19.

Аще и вь гробь сьниде безсмрьтне, нь и адꙋ раздрꙋши силꙋ, и вьскрьсе ꙗко побѣдитель, Христе боже, и женамь мироносицамь радость провѣщавь, и своимь апостоломь миръ дарꙋе, иже падшимь подае вьскрьсеніе.

Аще и ва гробъ санизашалъ еси безсамртне, на и адꙋ раздрꙋшилъ еси силꙋ, и васкрсалъ еси ꙗко победителъ, Христе боже, женамъ мироносицамъ вещавии: радꙋите се, и твоимъ апостоломъ миръ дарꙋеи, падшимъ подаеи васкрсение.

20.

Сънишьль еси вь прѣисподнѥ страни землѥ, и ськроуши вѣрѣе вѣчныѥ и прѣисподнѥ свѣзаніе Христе, и тріднѣвно, ꙗко ѿ кита Іѡна, вьскрьсьль еси ѿ гроба.

Санизашалъ еси ва преисподна земли, и сакрꙋшилъ еси вереи вечние, садржещие свезание, Христе, и тридневанъ, ꙗко ѿ кита Іѡна, васкрсалъ еси ѿ гроба.

21.

Светомоу доухоу чьсть и слава, ꙗкоже ѡтьцоу подобаѥть, коупно же и синоу: сего ради поемь троици единодрьжавіе.

Светомꙋ дꙋхꙋ частъ и слава, ꙗкоже ѡцꙋ подобаетъ, кꙋпно же и синꙋ: сего ради поемь троици единодржавие.

22.

Поюще твоѥ вьчловѣченіе вьсхвалѩемь те вьси, и вѣроуѥмь сь Ѳомою, ꙗко господь и богь еси, сѣдѣи сь ѡтьцемь, и хотѣй соудити живіимь и мрьтвимь, тогда сподоби ме дѣснааго ты стоѩніа вьпіющааго:

Іесꙋсе, цароу прѣвѣчныи, помилꙋи ме!

Іесꙋсе, цвѣте благовонніи, ѡблагооухаи ме!

Іесꙋсе, топлото любымаа, ѡгрѣи ме!

Поюще твое вачловечение васхвалаемъ те васи, и верꙋемъ са Томою, ꙗко господъ и богъ еси, седеи са ѡцемъ, и хотеи сꙋдити живимъ и мртвимъ, тогда ꙋбо сподоби ме деснаго стоѩниꙗ вапиюща:

Іесꙋсе, царꙋ превечни, помилꙋи ме!

Іесꙋсе, цвете благовонни, ѡблагоꙋхаи ме!

Іесꙋсе, топлото лꙋбима, ѡгреи ме!

Из србуља штампаннјех.	Посрбљено из рукописа.
Іс8се, сладосты срьдьчнаа, оусладни ме!	Іс8се, храме превечни, покри ме!
Іс8се, ѡдеждо свѣтлаа, оукраси ме!	Іс8се, ѡдеждо светла, 8краси ме!
Іс8се, бисере чьстніи, ѡсиаи ме!	Іс8се, бисере частни, ѡсіѩи ме!
Іс8се, каменоу драгы, просвѣти ме!	Іс8се, каменю драги, просвети ме!
Іс8се, сльнце правѣдное, ѡсвѣти ме!	Іс8се, с8нце праведно, ѡсвети ме!
Іс8се, свѣте светынмь, ѡблистаи ме!	Іс8се, свете светли, ѡблистаи ме!
Іс8се, болѣзны д8шевніе и телѣсніе избави ме!	Іс8се, болезни д8шевние и телесние избави ме!
Іс8се, из роукы соупротывніе изми ме!	Іс8се, из р8ки с8противние изми ме!
Іс8се, ѡгнꙗ геєньскаго и прочіихь моукъ свободи ме!	Іс8се, ѡгна неѹгасимаго и прочихъ вечнихъ м8къ свободи ме!
Іс8се, сыне божіи, помилѹи ме!	Іс8се, сине божи, помилѹи ме!

23.

(Нијесам могао наћи у старнјем србуљама).

Божаставно ва гровъ вселил се еси, Христе, ꙗкоже васхоте, и ва адъ саниде ꙗкоже изволи, страхомъ држави твоее смртъ 8мртвилъ еси; сего ради славеще поемъ тридневное и спасителное твое вастание.

24.

(Ни ово нијесам могао наћи наштампано).

Ангелъ вапиꙗше благодетнеи: чистаа дево радѹи се, и паки рекѹ радѹи се, твои синъ баскрсе тридневанъ ѿ гроба, и мртвие ваздвигнѹвши, людие веселите се.

III.

ПОБОЖНЕ ПРИПОВИЈЕТКЕ

Ѡ ископавшои ѡчи свое да сахранит девство свое. Чюдо пресветие богородице.

Ова је приповијетка тако зло написана, да се ја никако не могу домислити за што и како. На половини друге стране почет је свршетак, па по овоме у петој врсти четврте стране наставља се оно гдје је свршетак уметнут! Ако није онај рукопис, одакле је ово преписивано, био просут или испреметано везан, па писац писао како му се што десило на реду не могући по смислу познати да приповијетка не иде редом, ја не знам како је друкчије ово могло бити.

Ва начеле егда приет вер҃ѹ христов҃ѹ Бретаніꙗ бех҃ѹ ва неи человеци благоговеніи велми, и мнози богати не даваx҃ѹ дащери свое брак҃ѹ, сазидаx҃ѹ монастире и посаждаx҃ѹ их тамо, [22]) иночаствоваx҃ѹ многое време. Бе некии кнез велми добродетелни, имеꙗше единѹ дащерѣ, иже имеше лета 12, и беше име ее Марꙗ, зело красна, и хотеше ѡтацѣ ее да ю сатворит инокиню, и единѹщи вапроси ю видети хоще мисал ее, глагола еи: чедо мое, желах҃ да сатворим и дрѹгое да дрѹгое [23]) ѡдам ва монастир са половиною богатства моего, да работает владице Христ҃ѹ, а единѹ да дам брак҃ѹ, тебе же единѹ имѹщи скрбл҃ѹ и не вем что да сатворѹ; ѡбаче мне видит се лѹчше да доброт҃ѹ сию, юже даст ти васеблаги, бог҃ѹ томѹ самомѹ да посветиши, нежели [24]) да ю растлит человек неки сѹетни.

---

[22]) Овако на много мјеста гдје се ријеч свршује или почиње словом и изостављено је међу њима и које би требало, као овдје, а особито гдје се једна ријеч свршује а друга почиње овијем словом, као одмах у другој врсти иза овога између добродетели и имеꙗше.

[23]) И овдје је нешто изостављено или испреметано.

[24]) Овдје иза ријечи да ю написано је сиꙗ и иналꙗ множаишалꙗ (по слије Аркадијеве молитве) и тако до краја, па онда наставља се растлит и даље.

аще сатвориши са мои савет, хощеши початена бити ѿ бога и ѿ человек. глагола емꙋ отроковица: разꙋмно то расꙋдил еси, отче мои, ибо аз желаю да вазмꙋ себе женихα спаса моего нежели великаго некоего богатаго кнеза. тогда благослови ю отацъ вседꙋшно, и по малим времени ѿведе ю ва един монастир, идеже бехꙋ и дрꙋгие инокинѣ. та же кнез изодив васе богатство свое и сазда един монастир, и тамо живеше добродетелне [25]), привождахꙋ же и дрꙋгии кнези дащери свое ва таи монастир, и стоꙗхꙋ тамо дондеже приидꙋт ва вазраст, и тогда вапрошахꙋ их родителие их како и что кои изволит, и единие ꙋбо вазлꙋбише чин иночаски, постригахꙋ се, дрꙋгие же паки посагахꙋ. тогда бе тꙋ един господин, иже заповедаше градом тем, Аркадие именем, велми блꙋдни и невездржни, и та имеꙗше единꙋ дацер осиревшꙋю ѿ матере своее, еюже приведе ва та монастир, и приеть ю игꙋмениꙗ са радостию почасти ради господина, и придоше васе сестри да ю целꙋют, ва нимже бе и више речена Мариꙗ, ꙗже вазревши на господина ѡного и видевши ꙋкрашение риз его, помисли ва ꙋме глаголѣ ва себе: господи, са человек и ва царстви твоем таковꙋ ли славꙋ имети бꙋдет?" он же, ꙗко виде ю ꙗко вазре на не ꙋꙗзви срдце свое красотою ее, мнещи ꙗко и ѡна са таковою мислию вазре нань, вазет ꙋбо ѡнь ꙗзвꙋ рачениꙗ неисцелнꙋю, на ꙋбо тогда не показа мисли своее, на егда приде ва дом, посла ка игꙋмени, да пошлет емꙋ Марию ва тꙋю нощ, мнещи, ꙗко и Мариꙗ тожде желает, игꙋмениꙗ же оскрби се до зела, и васпїса емꙋ: да не сатвориши таковаго стꙋда монастирꙋ, ибо тебе сꙋщꙋ господинꙋ града подобает ти аще би слишал ꙗко ини нетко хощет сатворити таковое неподобое дело, да его камением побиещи, а не сам ти то да твориши, инаꙗ многа богоꙋгоднаꙗ васписа емꙋ, на онь таꙗ не вамени на ползꙋ, ꙗко помрачен ѿ рачениꙗ, порꙋчает ей, кроме всакого прекословиꙗ послати емꙋ Марию, понеже ѡчи ее ꙋꙗзвише срдце его, егда вазре нанъ. аще ли же не придет, то сам придꙋ, и вазмꙋ ю нꙋждею, и бꙋдет велик стꙋд и цета монастирꙋ. прежде не прити семꙋ второмꙋ запрещению и призва игꙋмениꙗ отроковицꙋ и глагола ей: ѡтацъ твои предаст тебе зде богꙋ и пресвете матери его са васем богатством своим, и ꙋмре онъ са радостию великою виде ꙗко тїи престадеши ва заповедих господних, и по мне инаꙗ игꙋмениꙗ не бꙋдет тачию тїи, на чꙋждꙋ се како сатворила еси оное прегрешение, ꙗко вазрела еси на господина градꙋ.

---

[25]) Да ли није и овдје што додано или непреметано?

он же посла ка мне, да те пошлꙋ ка немꙋ, и не вем что да сатворꙋ. ѡна же ѿвеща: „мати моꙗ, аз са добрим помислом вазрела есам нан, нъ онаго помисал бе зал и обрати его на зло, на аще второе послет чловека, остави да аз сама ваздам емꙋ ѿвет, да познаеши и ти, колико желание имам да сахранꙋ девство мое. и глагола еи игꙋмениꙗ: вижд чедо, да не речеши жестока слова, да не разгневав се раздрꙋшит монастир." ѡна же рече: „поидꙋ ва црков, и помолꙋ се владичици да ме варазꙋмит, како да подам подобаюци ѿвет, и ѡна имат сахранити и мене и монастир наш." и потече ва црков, и молаше се са слзами пред иконою богоматере, да ю избавит ѿ осквернениꙗ тело: и ва та час приде чловекъ ѿ кнеза, глаголет игꙋмени словеса, иже порꙋчи еи господинъ его. она же рече емꙋ: „мне не подобает никого посилати на грех, иди и рци еи то сам, аще хощет ити с тобою, да идет." и поиде чловекъ ва црков и глаголет ка Мари: „госпожде моꙗ, виде господинъ наш твою красотꙋ, и ꙋꙗзви се срдцем ѿ видениꙗ сладких ѡчес твоих, ꙗко не имат иного врачеваниꙗ аще не придеши тии да те видит; поиди прочее волею, да те сатворит сꙋпрꙋжницꙋ себе, да бꙋдеш много початена ѿ нкго; аще ли же не поидеши волею, вазети те имат и са силою, и посрамиши се по васеи Бретани." ѡнаже ѿвеща емꙋ: „изиди из цркви ванъ, и пожди мало, и дам ти оно, иже желает господинъ твои." он же вазрадова се мнещи, ꙗко изволи поити са ним, такожде игꙋмениꙗ мнеше ꙗко победи се ѿ врага, и зело опечали се. благоговена же отроковица христова шадши ста пред иконою пресвете богородице глаголꙋщи са слзами: „владичице моꙗ, добре ми беше да имам очи, да зрꙋ светꙋю иконꙋ твою, на понеже ѡчи мои запреше ми вазревше на нечастиваго, болше изволих да их измꙋ, нежели да ѡскврнꙋ девство мое, благодет же твою хощꙋ видети дꙋшевнима ѡчима; на молꙋ ти се, госпожде моꙗ, прости ми, да не вменит ми се ва грех начинаніе сіе; нъ ѿ нꙋжди ми кст, ибо предлежещима двема злима великима маншее избирати подобает." сиꙗ глаголꙋщи онаꙗ, ѡ мꙋжаства и крепости, вазам нож, извади обе очи свое и положи ихъ на блꙋдо едино, и вазгласи чловека оного, и рече емꙋ: „се ѡчи мои сагрешише господинꙋ твоемꙋ, се праведно наꙋчих их, да ꙋврачꙋю срдце господина твоего; иди, подаи их емꙋ, да имат васакое веселие и радост, иже желаше ѿ них имети." слꙋга же видев трепетан принесе их ка господинꙋ своемꙋ, глаголе емꙋ и рци еже глагола емꙋ Мариꙗ, ѡн же видев их ꙋжасе се, измени се божа-

ственим измененнем, и ѹдиви се добродетели отроковице и преложи пелтскѹю лѹбов в благоговение дѹховное и васплака се горко, и ѹмили се дѹшею, и ѿнесе очи ва монастир и положи их пред иконою богоматере, и призва и слепою отроковицѹ, и савра все инокинѥ, рече им; „паните васи на молитвѹ са слзами молеще се васесилномѹ владице Христѹ и пресветои присноделеи матери его, да сатворит милост са благословеною сею сестрою, и да исцелит ю: аще бѹдем имети теплѹ верѹ, ѹслишит нас владика, тачию не расѹждаите ва срдцах ваших ниже ѹсѹмниваите се ѿонѹд, немоština бо ѿ нас моština сѹт ѿ бога, творещаго волѹ боещих се его; молю ѹбо васъ васех, да не вастанет ѿ земле неединa васъ дондеже не савршѹ и аз недостоини моленија моего.” сице рек посипаа пепел на власъ свои и паде на землѹ ниц, са многим самерением молеше се тако: „госпожде и владичице аггелскаа, мати васесилнаго бога, несамъ достоин да виждѹ светою твою иконѹ, ниже да ѿврзѹ всескверна ѹста моа, да молѹ се к тебе, ако азъ не оставих ни единаго греха, егоже не сатворих и не осквернихъ дѹшѹ и тело мое, обаче понеже господъ Исѹсъ Христос вапати се грешних ради и не гнѹшаше се блѹдниц и разбоиник и митарен, нъ приемлаше всех егда хождаше ва мире платски, по божаставнем же своем еже ѿ нас вазнесении тебе остави ходатаицѹ грешних, темжде и аз тебе даю испорочницѹ, владичице моа, ка синѹ твоемѹ благоѹтробномѹ, ако вазвращѹ се ѿ нина ѿ пѹти лѹкаваго безаконија, и покајнием омию скврнѹ дѹше мое, тачию да ѹслишит благодет твоа молитвѹ престателници сее и всех ѡ Христе сестре ее, и даси паки очи сеи светои рабе твоеи, еиже азъ безѹмли вих вина изводе их, и тако ѹбо она да избавит се ѿ платскаго невидениа, и приемши вселѹбазни свет да слѹжит храмѹ твоемѹ акоже и првее; аз же недостоини раб твои да избавлѹ се лѹтаго пленениа лѹкаваго диавола, иже ме водит свезана невидимо ѹзами железними.” [26]) сиа и инаа множаишаа глаголаше онъ са слзами и иночаски такожде молехѹ се, и прошение боже благословено и свето лѹбаве ради ближниех ѹслиша се ва скоре моление их, и ва време вечерни просиа васа црков, і гласъ бист глаголѹщи: „прими светъ твои благодетию из мене рожденнаго.” тогда иночаскиа вез-

---

[26]) Одовде даље на другом листу настаје нешто друго, а оно, што овдје иде, почиње се чак на првоме листу.

ревши виде васесилнѹю владичицѹ стоецѹ внѹтар олтара,- и рече ка неи: „величаю име твое, госпожде моꙗ, и славлѹ благодет твою." сиꙗ слишав кнез и васе инокинꙗ васташе, на пресветѹю не видеше, обаче видеше исцеленою бившѹю без очию, васи славлахѹ васесилнѹю владичицѹ. по сем кнез даст монастирѹ дари премногие, и покаꙗвше се ѿ грехов своих по обещанїю своемѹ и не ѡскверни се к томѹ, скончa живот свои добродетелне. часна же Мариꙗ ѹдивлена бист ва васем мирѹ целомѹдриꙗ ради своего, и васе сестре предпочитахѹ ю реченна ради чѹдодействиꙗ, и по преставлени игѹмение общим саветом ѹчинише ю игѹмению, ꙗже богоѹгодно ѹпасши светѹю обител отиде ва небесное царство, егоже бѹди васем нам полѹчити о Христе Исѹсе господе нашем.

2.

Ѡ некоем воинѹ, иже бе блѹдник и зли, и молитвами пресветие богородице спасе се.

Бе неки человек воин зли и всескверни, различними грехи обременени, наипаче же ва блѹде, имеꙗше же женѹ добродетелнѹ и бога боецѹю се, ꙗже често наставлаше его да покает се ѿ грехов своих, и са многим трѹдом повинѹ его добраꙗ сѹпрѹжница его, да постит пост ѹспению пресвете богородице и васакомѹ празникѹ богородице да постит по един данъ, и тако ва тие дни не ꙗдеше тачию хлева и водѹ единою на дан; еще же настави его и на молитвѹ архаггелскаго целованиꙗ, иже вазам са обичаи добри стоꙗше често пре светою иконою светие богородице и глаголаше са страхом молитвѹ више реченою и елика инна ѹмеꙗше. ва един же ѿ дни ваниде ва црков и молаше се пре светою иконою богородице, иже е иконописци наричѹт милостивною, ꙗже држит господа ꙗко младенца на рѹкѹх своих, и вазрев воин видит едино чѹдо преславное, еже емѹ показа благоѹтровни господъ да ѹжаснет се срдцем своим и вазнавидит грехи свое, ꙗже и быст. виде ѹбо на рѹкѹх богородице младенца всего ꙗзвленна ранами, и ѿ ран течаше крв тепла, ꙗко же би их кто ѹранил ва та час; воин же се видев ожалостив се плакаше горко и моле се ка пресветои богородици глаголе сіꙗ ѿ всего срдца своего: „сладчаиша моꙗ госпожде, ѹмилосерди се о мне нечистом, и бѹди ми ходатаица къ богѹ, да ме простит, еси бо ходатаица грешнїх."

тогда слишит глас ѿ икони глаголѹщ: „вни грешници исповедѹете ме езиком матер милости, беззакони же вашими творите ме матер скрби и печали." он же слишав сїа паде ниц на землѹ, ридае глаголаше: „владичице моа, не прогневаи се на ме окаанаго, нъ ако[27]) поклон колене и нетлени врх свои да поклонит се емѹ и да понѹдит сїим образом смерениа ѹтробѹ человеколѹбиваго владики ка молитви[28]), акоже и вист. он же ако видевъ ю ако сатвори образ поклонениа рече еи: „понеже пишет ва законе да чатит власк ѿца и матер свою, то и аз не ѿринѹ прошенїа твоего, прочее да бѹдѹт прошена семѹ беззакониа, и ва познание прошениа да приближит се и целѹет рани мое." сна слишав воин ѿ икони и васта радѹет се, и приступив целоваше рани младенца на иконе. ѡ чѹдесе! ако целова единѹ ранѹ, абие ѹврачева се рана; тако и дрѹгѹ, и васе рани исцелише поцеловани. и ѿ того вазам извещение прошениа благодарив бога и присподевѹ богородицѹ ѿиде ва дом свои, и сказа женѣ своеи васа бивша, и вазврати васа тѹжда, и ѿ своего даст милостинѹ. по сем облекоше се ва ѡбраз иночаски: жена ѹбо понде ва монастирѣ женскїи, он же ва монастир мѹжаскїи, и тако скончаше се добродетелние о Христе Исѹсе господе нашем, емѹже слава.

3.

Ѡ девици, иже виде Христа ако дете трилетно.

Девица некаа добродетелна и благоговеина имее желание много да видит господа акоже малое дете три лета, акоже по пати бе егда начинаше глаголати. и тако молеще се еи о сем много ка господѹ ѹслиша ю многомилостиви. ва един ѹбо данъ понде отроковица ва црков на литѹргию, и егда савршн се литѹргиа, пондоше вси лѹдие ва доми свое, оста едина девица онаа молещи се ка пресветие богородици са ѹмиленнем даже до времена обеда, глаголѹщи ангелско целование и ина елика ѹмеаше. акоже ѹбо стоаше тѹ ѹзре едино дете ако трилетно, и обхождаше светѹю трапезѹ, еи же показоваше се зело красно, она же вамендающи и мнещи ако кст дете некоего кнеза, и оставише его ѿ невниманиа

---

27) И овдје је нешто изостављено или испрметано

28) Може бити да је овдје молитви написано нехотице мјесто милости.

ва цркви, и вазет его на рѹце свои, и миловаше и и облобизающии час мног, занеже показоваше се зело красно и благодеиставно паче иних младенац, вапроси же его: „чие дете еси?“ на не ѿвеща еи, тачию вазираше на нѹ сладким и чѹдним вазором. она же мнещи еже не глаголет, понеже бе мало вазрастом, имеше желание да подвигнет светаго да проглаголет по едино слово, глагола емѹ: рци чедо мое: „радѹи се обрадована,“ младенац же рече то глаголанием сладким, она же паки единѹ реч по еднѹ целование аггелово, божаставни же младенац ѿвещаваше еи глаголе тажде дондеже приде до „благословен плод чрева твоего,“ сию бо реч кродки младенацъ не васхоте да речет, девица же глагола емѹ и двацци и трицци подвигающи его да речет и сие слово, еже ест частнеишее иних словес, тогда младенац вазрев на нѹ и рече тінхим и слатким глаголанием: „радѹи се, лѹбиваѩ моѩ дацци, егоже бо желала еси виде нина.“ и сиѩ рек невидим бист. тогда добра отроковица позна ѩко бе владика Христос, ѹѩзви се сего рачением благодарецции благоѹтробие его, ѩко благоизволи послѹшати ю, и вазвесели ю божаставним пришаствием своим. ѿ тогда блажена девица поѹчаваше се о нем ѩко прихождаше многацци ва божаставное истѹпление, и тако ѹбо живѹщии ва девство чистоте сподобі се небесномѹ блаженствѹ, егоже и нам, боже, сподоби молитвами пресветие богородице матере твое и всех светих аминъ.

4.

Ѡ неповинѹх ѩтроковици, имже посла са небес венца васенемрачна владичица.

Жена едина благородна и добродетелна има две дацери красне зело, ихже много ѹчаше добродетели своеи изредне, еже много благоговенни ка пресветои богородици. ва смрти же мѹжа своего ѩбница зело, не имѹщи чим вадати бракѹ дацери свое печалише се да не изгѹбет чистоти своее нищети ради. темже, имѹщи верѹ ка богѹ и пресветои богоматере поемши обе дацери свое поиде ва црков, и ставши пред иконою пресветие богородице наче молити се са слзами: „владичице аггелскаѩ, мати сирих и ѹбогих помощнице, ва твои промисал и покров предаю сіе две сироте да их ти окрмиш, ѩко не могѹ аз, сахрани их нищети ради и ѹбожаства моего; прочее божаствени твои промисл по

великомꙋ благоꙋтробию твоемꙋ да их сахранит, да не оскврнет девства своего." сиꙗ глаголꙋщи мати отроковица вазет рꙋце дащере своих, приложи их ка рꙋкама светіе икони богородице глаголꙋщи: „пресветаꙗ богородице, бꙋди мати их ѿ часа сего, аз же не имам чим крмити их." семꙋ же бившꙋ вазвратише се ва дом свои, и егда придоше ка вратима домꙋ, се юноша неки маніеносац пристꙋпи ка ним, држаше един сасꙋд пан сребра и злата, и глаголет ка жене: „се небесна царица посла ти се имение, и ти промишлаи о дащере своих." и абие невидим бист. жена же вазамши сребреники и падши на землꙋ са слзами благодараше богатодарною владичицꙋ о скором ее посещени. по сем вазамши ѿ сребра оного сатвори дащерма одежди празничние и повседневние и кꙋпи васа потребнаа животꙋ их. сꙋседи же их знающе првꙋю их нищетꙋ, злꙋ славꙋ проношахꙋ о них и стꙋдно осꙋждахꙋ их глаголꙋще, ꙗко мати их продаде чистотꙋ их некоемꙋ человекꙋ богатꙋ и вазе ѿ него сребрники и обогати се ѕело. сіе лꙋтое оклеветание ꙋведевши она благоговеинна жена что да творит ѿ лꙋтие скрби. елико бо прохождаше време, толико ꙋмножаше се осꙋждение, и ꙋведев тое вас град, и васак пріет за истинꙋ. прочее не могꙋщи трпети словес человечаских рече жена ка дащерма своима: „да поидемо, чеда моꙗ, ка благоꙋтробнеи матери вашеи, и са слазами и смерением срдца помолити се еи да вам поможет, да избавите се ѿ поношениꙗ человечаскаго: аще са верою несꙋмно помолите се, ꙋслишит вас многомилостиваꙗ мати всещедраго бога, ꙗкоже и првее поможе вам. и послꙋшавше девице матернаго ꙋчениꙗ шадше ва божаставнꙋю црков, створише ꙗкоже наꙋчени бише, и вазвратише се ва дом свои ꙋповающе на всесилнꙋ владичицꙋ ꙗко пошлет им помощ, ꙗкоже и посла сицевим образом: ва един празник бехꙋ много народ сабра се ва црков митрополию, и сатвори един ꙋчител поꙋчение ѿ ꙋст: тꙋ беше пришла предиреченаꙗ жена са дащерма своима, и бист посреде ꙋчениꙗ егда ѿдихаше ꙋчител, видеше вси лꙋдие, ꙗко ваниде един красан аггелъ ѿ прозорца црковнога и ва рꙋках своих носе два красна и чюдна венца саплетенна ѿ различних благоꙋханних цветов, и приде ка ѡнима двема девицам, иже поношахꙋ их народи, и глагола ка нима аргел ва ꙋслишание всем лꙋдем: „сіꙗ два благовонна венца посла вам са невес царица небесна ва знамение девства вашега." сіꙗ рек положи венац на главꙋх девицам, и абие невидим бист. ѡ благоразꙋмни слишателие, придете ва ꙋм, коликꙋ радост и веселие приеше тогда

отроковица, престоещии же народ ѹдивление оставише поѹчение. притече иже тогда бе архиереи, и кнези, и васи лѹдие, целовахѹ венце небесние и ѹгнетахѹ се лѹдїе хоте васи сатворити част девицам; и тако их проводише са частию домѹ их са многим смерением благодареще пресветою владичицѹ богородицѹ. архиереи же и велмѹжи са многим иждивением богатства саздаше два монастира ва име пресветие богородице, и поставише игѹменїе единѹ ва един монастир, а дрѹгѹю ва дрѹги монастир; и тако прохождахѹ добродетелно житие, ꙗко многие благородние девице, великих кнезов дащере, ѿ многих градов слишавше доброе их житие оставлахѹ богатство и славѹ а прихождахѹ ва послѹшание их, и великое блаженство свое вменахѹ ꙗже сподобити се сапричестна бити блаженомѹ ономѹ стадѹ. оне же частние деве сестри игѹменїе богоѹгодно поживше и по смрти мощи их благоѹхание испѹщахѹ, дѹше же их ва небеснаꙗ царствиꙗ, егоже бѹди васем нам полѹчити благодетию и чловеколѹбием ѿца и сина и светаго дѹха и нина и васегда век аминъ.

5.

Ѡ избавлши се ѡтроче ѿ вод речних. чѹдо пресвете богородице.

Ва странах лѹмбардиских бе един чловек са женою своею велми добродетелни, имѹще многое благоверие ка пресветои богородици, и написаше на единои стени домѹ своего иконѹ богородице, давше многѹ маздѹ иконописцѹ да бѹдет икона красна и благообразна, и на кождо час мимохождахѹ пре светою иконѹ, покланахѹ се еи и глаголахѹ архаггелское целование. сего добраго ради их обичаꙗ бївахѹ им обилна васакаꙗ благаꙗ, и прохождахѹ житїе свое добродетелне и без саблазни междѹ собою и са всеми сѹседми мирни живехѹ; имехѹ единого младенца три лета, иже сматраше ѿца и матер свою како на честе поꙗхѹ пред иконою и молꙗхѹ се, вазе обичаи и отроче, и елижди аще мимохождаше пре светою иконою, покланаꙗше се; последи же навиче глаголати аггелское целование и глаголаше на честе не ѿ благоговениꙗ, нъ ѿ обичаꙗ родител своих, мнеше бо дете, ꙗко тъ кест госпожда домѹ, седеше бо на престоле изображениꙗ, и воꙗше се ее и покланаше се еи, ꙗкоже видеше ѿ родител своих. в един же ѿ дни

изиде дете са иними дети играти близ реки, и ѿ деиства диꙗвола вападе ва рекꙋ, дрꙋгие же дети вазвестише матери его, она же потече плачꙋщи и сꙋседи ее са нею, и придоше на рекꙋ, и свлекше ризи свое два чловека и понирахꙋ час много ищꙋще младенца на днꙋ реки, и не обретоше его; мати же его погледа низ рекꙋ, виде отроче свое седеще на врхꙋ води, ꙗко на сꙋхꙋ, и вазва его мати глаголꙋщи: „чедо мое, како обрете се зде?“ и ѿвеща отроче: „добре, мати моꙗ, иво̀ госпожда ме држит, не бою се ничтоже.” жена же не разꙋме ѿ радости, о коеи госпожди рече; пловци же притекше вазеше его, и дадоше матери его, ꙗже радꙋющи се ѿиде ва дом свои. приспе же и мꙋж ее, и слиша ѡ свившим се, и вапрашаше младенца да скажет емꙋ, како избави се ѿ вод, младенац же рече: „ꙗко вападох ва рекꙋ, притече онаꙗ госпожда домꙋ нашего,“ показꙋе прстом на иконꙋ, „и васхити ме ѿ води, и држаше ме дондеже придоше чловѣци и вазеше ме.“ сиꙗ слишавше престоещи ꙋдивише се, и падоше и поклонише се пресветои владичици, и створише всеноцное бдение пресветои богородици, и мнози вапрошахꙋ отроче, како вападе, како ли избави се, отроче же глаголаше фраскаво, ꙗкоже детем обичаи кст, егда же поведаше чꙋдодеиствие сие, тогда глаголаше чисто, ꙗко вси чꙋждахꙋ се слишещи. тако прославлает владичица слꙋжещих са благоговением часнием образꙋ ее, избавлает ѿ времениѣ беди и сподобает вечние радости, еежь бꙋди всем нам полꙋчити ѡ Христе Исꙋсе господе нашем.

6.

Ѡ вадовици ꙋбогои и ѡ богатом чловекꙋ. повест зело дивнаꙗ слишещим.

Бе неки иереи цркви градские, егоже позваше ва еди̇н дан да причестит единꙋ женꙋ ꙋбогꙋ болнꙋ и дрꙋгаго чловека богата кнеза. иереи же оставит женꙋ, занеже бе ꙋбога, и поиде ка кнезꙋ, и причести его, и не хождаше ѿ него надее се да мꙋ ѡставит нечто на самрти. тогда приде паки дрꙋги посланик ѿ дома вадовице глаголꙋщии, ꙗко кст ва издихание. иереи же сребролꙋбив си не поиде ни тогда; имеꙗше же единого иеродиꙗкона велми добродетелна и богобоꙗзна, иже видев ꙗко иереи не хоцет да идет ка вадовици, моли его диꙗкон, да благословит емꙋ, да

ѡн шад причеститъ ю. иереи же посла его. пришад ѹво диѩкон са светими таинам ва дом ѹбогие вадовици ѹзрет онѹ лежещѹ на единои рогозинѣ не име човека предстоеща ѣе, и ѣгда ваниде ка неи диѩкон, виде над болещою всевлаженною владичицѹ вогородицѹ стоещѹ са ликом дѹхов, ѩже многоцелними танкими ѹврѹсцами отирахѹ поти болещои и махахѹ на нѹ красними ридами. диѩкон же виде чѹждаше се, и виде ѩко поклонише се владичица частномѹ телѹ христовѹ даже до земле, такожде прочие падоше на землѹ и поклонише се владичномѹ телѹ; по сем вастависе повелеше диѩконѹ да причестит онѹю нѣдѹжнѹю, и егда ѹво причести ю, абие ѹво дѹхови оние вазеше дѹшѹ ее и вазидоше на небеса. диѩкон же вазврати се ка иерею ва дом оного богатаго, и егда прииде, виде около одра его некие ѱи чрние, иже обстѹплше [29]) ѡкрст ѡдра, иже човеци не видехѹ разве ѡни недѹжни човек, и вазглашаше ка предстоещим да ѿженѹт их, да не стѹжают емѹ. последи же виде единаго мѹрина страшна видением, иже вадрѹзив копие тризѹбное ва ѹста богатаго истрже нѹждею ѡкаѩннѹю его дѹшѹ. сиѩ видев диѩкон трепетан бист, паде на землѹ ѩко мртав ѿ страха, пресвета же богородица преста емѹ и вздвиже его глаголѹщи: „не вои се, вазлѹбленнии мои рабе, не вазможет на тебе лѹкавое бесовское деиство, тачию сабаѹдаи заповеди божаставние сина моего неленостно васе дни живота твоего.” диѩкон же поклонив се царици небеснои до земле, она же вазнесе се на небеса. по сем диѩкон раздав имениѩ своѩ ѹбогим и бист ѹбог бога ради, и пожив добродетелне отиде ва небесное веселие, егоже бѹди васем нам полѹчити.

---

[29]) По свој прилици је ова ријеч обстѹплше на крају скраћена мјесто обстѹпалше, као и (на страни 58.) промисл мјесто промисал.

IV.

КАКО СЕ ПИСААО СРПСКИ ПРИЈЕ 150 ГОДИНА.

1.

Арсенїе божїею милостию патриархъ пески и приморски и прочимъ странамъ.

Смерение наше пишетъ ва богохранима и благочастива племена, еже зовѹт се Никшићи и Дробњаци и Кѹчи и Пипери и Белопавлићи и Братоножићи и Чрна гора и приморска страна васа, и ина ѡкрстна племена, еже ѡбретают се ва Херцеговини.

Прве си благоговенимъ свещеникомъ и паки иже ва Христа Бога богохранимимъ и христолюбивимъ господомъ христианскимъ гѹвернадѹромъ и сѹћамъ, воеводамъ, кнезовомъ и капетаномъ и кметовомъ и васемъ ѡбще по именѹ православнимъ христиномъ великим же и малимъ, кои ва православнеи вере живете, и кои се повинѹете божиемѹ законѹ и нашемъ смерению, миръ и радостъ ѿ господа Бога васедржителя и ѿ пречистие богородице покровъ, и ѿ светихъ српскихъ просветителъ помощъ, а ѿ нашего смеренна молитва и благословение да бѹдетъ са вами аминъ.

А по сихъ весто ви бѹди, мои православни христини, божиемъ изволениемъ изволи се намъ и придосмо ка вашемѹ христолюбию до монастира Цетина, и хотиахъ проити све приморъе и с вама се састати и видети и изъ ѹстъ вамъ сказати и поѹчити ви законѹ божиемѹ, да христински живете, пак ми се салѹчи тако и поидохъ ва скоре ѹ Пећъ паки, ва место насъ посласмо до васъ дѹховника Василиа с моиемъ писаниемъ, да васъ исповедѹе и ѹчи законѹ божиемѹ, како е законъ божи, и ви га лепо прихватаите и дочекѹите, и исповедѹите се, да се ѿ греха покаете, и милостинѹ мѹ подаите, кои що може, поради ваше дѹше.

Паки да весте, мои христини, како видесмо посреде васъ многа зла и безакониа, що едни чините, и како се помеждꙋ собою биете и сечете и затечете и пленꙋете и преꙋзимате племена и рођаци, и ꙋзимате свое снахе за жене и кꙋме и рођаци, и палите се и жежете се, и свако зло чините, що се ни ꙋ едномꙋ езикꙋ не чини ни се находи, то се садъ међꙋ вами чини. паки посте едни не постите, и петакъ и средꙋ мрсите, и рибꙋ едете каде законъ божи не пише, и свако се зло ѿ васъ чини.

Того ви ради пишемъ и говоримъ, не ѿ нашихъ ꙋстъ говоримъ, него ѿ самихъ божихъ ꙋстъ ви говоримъ, и молимъ ви како свое синове любиме, да послꙋшаете, и ми да ви наꙋчимо страхꙋ божиемꙋ, зашо намъ е самъ Богъ рекаѡ да васъ ꙋчимо, а ви да послꙋшаете. ако послꙋшаете, блага землана санесте, Богъ ће ви дати ꙋ ѡномꙋ животꙋ; ако ли не послꙋшаете, ѡрꙋжиа ви диволи побиют ви ѡвого света, а онога ћете ѿити ꙋ вечнꙋ мꙋкꙋ.

Ного ви паки нашꙋ речъ, а не нашꙋ, него божию, како е Богъ рекаѡ: прво да имате ꙋ себе страхъ божи, паки помеждꙋ собою любавъ, и не теке съ приателима и рођацима, да живꙋете са свакиемъ христининомъ како с рођениемъ братомъ; зашо се то зове савршена любовъ; пакъ се богꙋ молите, и ꙋ црквꙋ идите, и четвере посте постите, и ꙋ средꙋ и петакъ рибꙋ не ꙗдите; зашо сꙋ тако рекли свети апостоли и свети ѡци: кои човекъ не пости четвере посте и ꙋ средꙋ и петакъ рибꙋ едꙋ ꙋ те дни, ѡни е човекъ како и ѡни, кои сꙋ Христа распели, и како свaки неверникъ, а не христининъ.

Него, тако били благословени, що сте досленъ чинили зло, ѿ се дова не чините, но се покаите, и дꙋховникꙋ се исповедꙋите.

Паки пазите свое дꙋше да не ѿидете ꙋ вечнꙋ мꙋкꙋ, зашо е страшна вечна мꙋка; а кои полза човекꙋ ако ће свега света благо ꙋзетъ, а свою дꙋшꙋ пред Богомъ погꙋбити? човекъ свою дꙋшꙋ не може ничимъ ѿкꙋпити тога света, него ѡвога света чистимъ исповеданиемъ и покаяниемъ и молитвомъ и постомъ и милостиномъ, и да не плаћате зло за зло никомꙋ; зашо е самъ Богъ рекаѡ: ако ѡставите човекомъ сагрешениа, оставиће и вама и простити Богъ милостиви сагрешениа ваша; ако ли вні не хоцете простити що ви човекъ сагреши, не ће ни вама Богъ простити що ви Богꙋ сагрешите. него ѿселе тога се свега зла ѡстаните, те се не моите помећꙋ собомъ ратовати и бити и сећи, и не моите еданъ дрꙋгомꙋ красти и зло чинити, що ние мило теке да ти дрꙋги ꙋчини, не моите ни ви дрꙋгомꙋ чинити, него се свaки своиѡмъ ѡꙋкомъ храните, а Богъ кои васъ е саздаѡ, ѡни ће ви и хранити,

а ви се не моите старати, що ћете ести и пити и ѹ що ћете се ѡблещи, зацо то дрѹговерници ищѹ, кои бога не познаше, те сѹ сиромаси. а ви Бога познасте, и богати сте, зацо имате на себе светое крщение Христово. ако сте ѹбоги имениемъ, ано сте богати веромъ христовомъ; него прве ищите царствие божие, и волю божию творите, како е христианима законъ, а по томъ Богъ ће ви свако добро дати и ѡвога и ѡнога света; а Богъ самъ вели: ѡбратите се ка мне мало, да се и азъ ка вамъ ѡбратимъ, и да ви скажемъ како ћете се ка Богѹ ѡбратитъ. него, тако вили благословени ѿ благаго Бога, послѹшаите. прво имените страхъ божи сваки ва срдци своемъ, и междѹ собою любовъ, и ѿселе не моите се ратовати, да ни е просто, него проклето, кои ће христианинъ нашѹ речъ преслѹшатъ; пакъ све четвере посте постите: божићне, велике, петрове, госпођине, ѹсекновение иѡванове главе, крстове дни, понеделникъ и средѹ и петакъ преѡ све године; не моите ести рибѹ кѫде законъ ніе ни кадъ книга не пише, ни христиани ни христианке, него сви равно постите и Богѹ се молите; зацо ће Богъ ѿ свакога дѹшѹ искати, и ѿ стара чловека и ѿ млада, и ѿ мѹжа и ѿ жене, на ѡномъ светѹ, а благо томѹ, кои се тамо ѡбрете добро те се пости ѡвога света и Богѹ моли и милостинѹ твори и своеи дѹши добро чини и исповедѹе се и покае се и зла се ѹклани, а тешко томѹ, ко зло чини, зло ће мѹ и бити, и ѡвога света и ѡнога; кои се не покае и зла се не ѡстави, добре знаите, е ће тако бити, и ѹ вечнѹ мѹкѹ ѿити, кои зло чини до самрти, а не покае се; а кои се покае и исповеда и греха се и зла ѡстане, све ће мѹ Богъ простити и свако добро дати ї ѡвога света и ѡнога, него ѿселе не моите ратовати и бити и сећи, и затецати еданъ дрѹгога да се сиечете и превзимате, како сте доселенъ, него лепо животѹите, како добра браћа и дрѹжина; зацо сѹ сви христиани добра браћа и дрѹжина по Христѹ, а Богъ е свема нама ѡтацъ, кои насъ е саздаѡ и христианима законъ ѡставиѡ; и не моите ѹзимати себе за жене рођакине и свое снахе и кѹме, и по двие жене држати, и за жива мѹжа жене ѹзимати, и ѹ посте се женити каде законъ божи не пише. и ви попови не моите такове безаконике венчавати, кои ли се попъ нађе да таке безаконике венча, или кое зло ѹзчини попъ, да мѹ се ѹдари .т҃. жазалъ и глобе .н҃. гроша [30]) да мѹ се ѹзме, и ѡнъ да їе ѿлѹченъ съ

[30]) Даклем 300 штапа и 50 проша глобе! Може ко рећи да је глобе мало према боју; али ваља помислити да су грошеви прије 60 година

тнемъ безаконицимъ и да не попѹе ѿселе, а кои е до садъ нехристянинъ то безаконие ѹчиниѡ, да не проклетъ, докле се гоћъ не распѹсти и покае, а кад се разпѹсти и покае, таде да е благословенъ. него се свега тога зла ѡстаните, и не моите се жећи и палити, еданъ дрѹгомѹ жита ѡмлаћевати и винограде сѣћи и трнице жећи, да ви не гори дѹша ѹ вечнои мѹци; и не моите враћати зло за зло никомѹ, него ако се що покара тко с кимъ или пореча, ѡпет се ѹ ѡни часъ простите, зашо тако Богъ вели и заповеда свакомѹ христянинѹ: да не заће слнце ва гневе вашемъ и карѹ и изви, него и ако се покара тко с кимъ или зъ братомъ или съ роћакомъ, или са дрѹгоплеменикомъ, да не држе за много ѡнѹ кавгѹ, и да се не бию, него да се омахъ просте како брића, а ѡнѹ кавгѹ и ѱовкѹ да не поменѹю нигда. него, тако били благословени, пошо ви више рекосмо слѹшаите, и тако чините како е христянима законъ, що е Богъ оставиѡ и свети апостоли и свети ѡци. ако ли се наће кои христянинъ непокоранъ или христянъка, те ѡве речи не хоће послѹшати, него почне законъ божи разарати а христянима чинити зло и сабалзанъ, ѹчиниѡ га господъ Богъ наказна ѿ васехъ человекъ, и разориѡ господъ Богъ нега и неговъ домъ, и неговѹ стокѹ, и неговъ трагъ до деветаго рода, и да е проклетъ, и задржанъ ѿ цркве божие и закона христянскога, и да мѹ Богъ не да добра никаква ни напретка, или що посиаѡ, не родило мѹ, или кѹћъ пошъѡ, свѹда га ръћа била, и на домѹ и на пѹтѹ и ѹ полѹ и на васако место. ако ли послѹша заповедъ божию и нашѹ речъ, како смо више рекли, и поче ходити по законѹ божиемѹ, и свеце светковати, да їе благословенъ ѿ Бога и ѿ насъ, и да мѹ да Богъ свако добро и берићетъ и добрѹ срећѹ и напредакъ и на домѹ и на пѹтѹ и ѹ полѹ и на васакомѹ местѹ, и що ѿ Бога искаѡ, све мѹ Богъ дароваѡ. него, тако вили благословени законѹ божиемѹ, що ви више рекосмо, послѹшаите, и тако чините да приметъ ѿ Бога милостъ а ѿ насъ благословение. тако да весте, и проча милостъ божиа и покровъ пресветие богородице и ѿ нашего смерениа молитва и благословение да бѹдетъ са васеми вами православними боещимъ се Бога. Аминъ.

били по 3 цванцике, а онда су могли бити и по 4 и још скупљи; јер у почетку, кад су се први почели ковати, кажу да су били једнаке цијене са ледењачама; а осим тога ваља помислити још и ово, да је онда новаца међу људима било много мање него данас.

Сие преписахъ из писаниа Патриарова азъ грешни попъ Вѹко ѹ Которъ, да тко що не помисли дрѹго . и би настоиникъ сиї за сие писание капетанъ Нико Мижевићъ из Лѹцице.

Ва лето . ҃з҃ . с҃ . а ѿ рождаства христова . ҃а҃ . х҃ . ч҃ . в҃ . маиа . л҃ . ѹ Которъ.

Я сие преписахъ азъ грешни попъ Никола Авраамовићъ требиньацъ на . ҃а҃ . ѱ҃ . к҃ . г҃ . ѹ Требесинъ.

2.

Десет заповиеди божих.

(Из прве књижице.)

Десет заповиеди божих, кое заповїеда Богъ ѹгоднїкѹ своемѹ Моисею пророкѹ и ѹписаѡ на две даске камене и подао людем израителским:

а҃. Заповїедъ що е заповїдїо господъ Богъ ка Моисею : азъ есамъ господъ Богъ твои, кои самъ те извео ѿ земле египатские, изъ дома неволе, и да не имаш дрѹгога Бога разве мене.

в҃. да не сатвориши себе идола нї никакве прилике що видишъ на небеси горе илї на земли доле или ѹ водамъ, нї да имъ се поклонишъ нї да имъ посаѹжиш.

г҃. да се не кѹнешъ именемъ господа Бога твоего лажно, та ти естъ грехъ непрощенъ.

д҃. ест днї делаи, а седмї данъ да светїши господѹ Богѹ твоемѹ, тїи и жена твоя и синъ твои и матї твоя и слѹга твоя и слѹшкина твоя и конъ твои и волъ твои и гостъ твои и све твое.

е҃. почитаи оца твоего и матер твою да млоголетан бѹдешї и добро да бѹдет тебе и на земли доброи що тї е господъ Богъ твои дао.

ѕ҃. да не ѹбїеши . з҃ . да не ѹкрадешъ . и҃ . да не походишъ

тѹждих постелъ а свою ѡставїшї . д҃ . да не сатвориш лажне сїедоцбе на ближнега своега.

ї. да не пожелїш дома ближнега твога, нї жене негове, ни слѹге негове, ни слѹшкине негове, нї матере негове, ни кона негова, ни вола негова, ни ничесоже щогоѣ е ближнега твоега.

ѣ. Велике заповеди, ѹ конемъ на краткѹ све десетъ заповїеди и вас законъ и пророци састоетъ:

а҃. да любїши господа Бога твоего ѿ васего срдца твоего и ѿ васее дѹше твоее и васее крепости твоее и васемъ помїшленїем твонмъ.

в҃. да лѹбиші блїжнега свога како и сам себе, то вели: свакога хрїстїанїна.

з҃. греховъ самртнїх: а҃. грдост . в҃ . лакомство . г҃ . нечистота блѹдна . д҃ . завїдостъ . е҃ . ѡбїаденїе . ѕ҃ . гневство . з҃ . леност ка слѹжби божиои.

з҃. великихъ добрїхъ делъ. овї сѹ сѹпротївни грехомъ самртнїм: а҃ . смеренїе . в҃ . милостїна . г҃ . любовъ . д҃ . чистота . е҃ постъ . ѕ҃ . кротостъ . з҃ . вадростъ.

з҃. делъ мїлосрдиа тїелѹ: а҃ . гладна напїтати . в҃ . жедна напоити . г҃ . гола приоѣети . д҃ . болесна походити . е҃ . тамничника ѿкѹпїти . ѕ҃ . госте ѹ дом с лѹбовїю примїти . з҃ . мрца своием ѹкопати, ако се онъ не има чимъ ѹкопати.

з҃. делъ мїлосрдиа дѹши: а҃ . покарати грешника . в҃ . невеща наѹчити . г҃ . несамислена доброе насветовати . д҃ . за ближнега Бога молитъ . е҃ . смѹтнога потїшити . ѕ҃ . онеправдование трпелїво поднїети . з҃ . грехе пращатї ѿ срца.

з҃. таинї црковнихъ, що вала да се на свакомѹ христїанинѹ савршї: а҃ . крштение . в҃ . миропомазанїе . г҃ . исповедание . д҃ . причещение . е҃ . свещенство . ѕ҃ . женидба . з҃ . масло светїти.

з҃. даровъ пресветаго дѹха: а҃ . дѹхъ премѹдрости . в҃ . дѹхъ разѹма . г҃ . дѹхъ страха божиа . д҃ . дѹхъ знаменїа . е҃ . дѹхъ благочастиа . ѕ҃ . дѹхъ савести . з҃ . дѹхъ крепости.

д҃. главизне добродетели дѹшевне:

а҃. юнаштво . в҃ . мѹдростъ . г҃ . цнелї ѹмъ . д҃ . правда.

д҃. главизне добродетели телесне: а҃. ꙗкост храбра. в҃. саставление. г҃. доброта. д҃. здравие.

е҃. стража на тиелꙋ: а҃. гледаніе очима. в҃. слꙋшание ꙋшима. г҃. обоняніе носомъ. д҃. окꙋшение ꙋсти. е҃. пофаѣние рꙋкамъ.

ѕ҃. Стража на дꙋши: а҃. ꙋмъ. в҃. місао. г҃. размишление. д҃. длготрпеніе. е҃. благостъ. ѕ҃. милосрдие. з҃. вера. и҃. крепостъ. ѳ҃. ваздржаніе.

Верꙋем ва единꙋю светꙋю католичанскꙋю и апостолскꙋю матер црквꙋ источнꙋ іеросалимскꙋ, исповедꙋемъ да ест маті васем црквамъ, изъ нее закон божи и православна вера изашла и по васем свиетꙋ пошла; и верꙋем и обслꙋжꙋем заповіеді що заповіеда источна православна маті црква иеросалімска: а҃. ꙋ дан неделꙋ и ꙋ остале дни свете на слꙋжбꙋ црковнꙋ ходіти, а наискоріе на божаственꙋ летꙋргию і на пріповіед слова божиꙗ; и ꙋ те дни ниша не радити, него Бога молїти.

в҃. ꙋ годіщꙋ поста постити четвере, и ꙋ седміци два дни, то вели: срїедꙋ и петакъ.

г҃. дꙋховне оце почитовати, а наивише исповїеднаго свога, кои се трꙋди ѡ спасенїꙋ дꙋше твоѥ, и мірски лꙋди ꙋ дꙋховне се ꙋправе не ставлꙗти.

д҃. исповиедатї се четїри пꙋта преко годїне, а наїмане еданъ пꙋтъ пред великі постъ, тако и ꙋ болести от наипрво иѣи до добара [31]) црковнїхъ исповедати се и причестїти се и масло светити.

е҃. Книга еретїчаскіе не чататї нї нихъ хꙋлние ричи не слꙋшати и на них саборе и предике не ходїтї.

ѕ҃. Бога молїти за васе ѡце дꙋховне и за свꙋ господꙋ христꙗнскꙋ, а наивїше за оне, кої се стараю и трꙋде за верꙋ христиꙗнскꙋ.

з҃. конгоѣе постъ или молитва бꙋде нареѣена ѡдъ цркве заради конехъ потребъ, и то валꙗ са ꙋсрдиемъ їзвршїти.

---

31) Ја ово управо не разумијем. Написано је разговијетно, само што је ова ријеч *добара* на крају, па је *р* надметнуто одозго, као ниже без невоље над ријеч *собаре*.

д҃. грнеха, кои ваніїю дан и ноћ за осветꙋ: а҃. блꙋд чиніти съ мꙋшкимъ. в҃. не исплатїти наимникꙋ и посленикꙋ що сї се погодио. г҃. ꙋбити чловека на правди. д҃. ꙋцвнелїти сиротна или ꙋдовїцꙋ или ꙋбога чловека на сꙋдꙋ крївомъ сꙋдећи.

д҃. рнечи, ѡ конемъ вазда валѧ мїслїти, и о тїемъ рнечма мїслећи чловекъ с помоћи божном хоће се ꙋстрашїтъ и не ће сагрешити:

а҃. помїшлѧи, чловече, горки час самртни, како ћемо ꙋмрнети и горкꙋ чашꙋ самртнꙋ попїти и сва ћела понїети с нами, и зла и добра.

в҃. помїшлѧи, чловече, страшни сꙋд божи, како ћемо изићи пред Бога, и сва наша дела с намї, и зла и добра.

г҃. помїшлѧи, чловече, царство небесное и веселїе вечно, що е праведником приготовлено.

д҃. помїшлѧи, чловече, тешке и аꙋте паклене мꙋке, кое сꙋ приготовлене грешнїкомъ, конех се мꙋках и сами бесовї бое.

3.

Како се ваља Богу молити.

(Из прве књижице.)

И вазда када е потреба од молїтве и врїеме молїтї се Богꙋ таки почетакъ ꙋчини: стани према їстокꙋ право и крепко, ї са свїемъ срдцемъ ꙋздїшꙋћи тешко, и жалосно на свои грехъ мїслећи, и васъ ꙋмъ сабери и горї га ка Богꙋ ꙋздигни. и састави одъ рꙋке десне трї прста: велики и до нега два дꙋгачка. и тїми прсти исповїедамо ѡтацъ и сїнъ и свети дꙋхъ трї лїца, един Богъ. прстъ лїхи и малї приклони ка длан, а тимъ исповїедамо: преклони синъ божи небо и сиде на землꙋ за наше спасение. прстомъ лихимъ исповїедамо да естъ савршени Богъ по божаствꙋ, прстомъ малїмъ исповїедамо да естъ савршенї чловекъ по чловечаствꙋ. и понеси прномъ на чело, а то исповїедамо да естъ Христосъ синъ божи почетакъ створеня и првенацъ їзъ мртвїхъ и глава цркви, кои се назива тїеломъ неговнемъ. с чела понеси на поѩс, то исповїедамо: стаде Хрїстосъ синъ божи насредъ земле и ꙋселї се ꙋ ꙋтробе преблажене богородице ї роди се ижне ꙋ чловечаскомъ тиелꙋ савршено. с поїѩса понеси на десно рамо, а то исповїедамо, да ест доисто синъ божи за насъ на крстꙋ

распео, ȣ гробъ покопатъ, трети данъ васкрснȣо, четіридесети данъ на небеса ȣзишао и сно ѡ десно Бога оца. з деснога рамена понеси на лїево рамо. а то исповедамо, да има доисто по нелажном обеħанȣ приħи са славомъ сȣдити живе и мртве и поставїти праведнїке на десно а грешнике одлиево. по томъ понеси рȣкомъ до земле: а то рȣком показȣемо да ħе сви мртви ȣстати на страшни сȣдъ када почȣю гласъ неговъ.

V.

ЈОШ НЕШТО.

Пошто су предњи табаци ове књижице били наштампани а и ови посљедњи листови сложени и поправљани, дође ми у руке писмо патријара Пећскога Максима Вражегрмачкоме кнезу Раичу од године 1667, које потврђује гдјекоје моје мисли што сам у овој књижици казао; за то га не могу изоставити, него га ево додајем наново:

Маѯїмь божїею милостїю патрїархь пекскы и всемь срьблємь и бльгаршмь и прочымь.

Пишемь вь богохранимое племе Вражегрьмьце кѵрь кнезꙋ Раичю и вьсемь христїанѡмь мирь и благословенїе. кои се повинꙋете законꙋ божїю и старнега писанїю, да вѣсте, како приходи кь намь владыка Василїе, и сказа намь, да е коупїѡ вели дѡ оу Ѳавѣ Лаковиѣа за .ві. гроша и по. и аще се кои ѡть вьсь христїань покꙋсить, да ѡтнимить ть дѡ ѡть манастира зовѡма Острогь, храмь вьведѣнїе прѣсветыѥ владычице наше богородице и присноѣви Марїе, да ѡтнимить емꙋ господь богь таковомꙋ разорителю неговь домь и нега и негове синовѣ и неговꙋ стокꙋ, и вьсѣ негово именїе да мꙋ господь богь поразить и расипа вьнезапꙋ, и да га трагь и корень погибнеть вь вѣкы аминь. и за та дѡ и за дрꙋгꙋ землю, кою е коупїѡ владыка, те е црькве ѡставїѡ, илї е кои христїанинь црькве продаѡ или приложїѡ за свою дꙋшꙋ, пакы дрꙋгїи без пꙋта притискꙋе, да га притисне вьсака рьѣа нега и неговь домь, или црьковно краде или без пꙋта тре, потрьѡ нега господь богь. и ако ѣете своиѡи црькви и своимь калогеромь красти или пакость творити, а тоуждимь црьквамь и калогерѡмь милостиню давати, ако ѣете тако чинити, не ѣете ѡть бога ни ено добро имати.

а кои ѣе прѣслѹшати сїе писанїе, да кєсть проклєть, и да га трагь погине, а ѡнь се не раствори вь вѣкы. аминь.

Мѣсеца ѡктомврїа .є. іньдїктїѡнь. аі [32]) въ лѣто. зроє. ѹ. Пєкы.

Матица је од овога писма у архимандрита Острошкога г. Никодима Раичевића, од породице овога кнеза Раича.

Ово је онај исти патријар Максим, који је Ђорђија Бранковића II. у Једренету вјенчао на деспотско достојанство (као што стоји у историји Раићевој од године 1823. у ч. IV. на страни 108. и 109. и у VI. св. Гласника др. С. словесности на страни 44.). Да сам ја ово писмо прије имао, наштампао бих га пред онијем Арсенија Чарнојевића, који је постао патријар иза Максима.

Писмо ово потврђује: 1) да се ѣ на познатијем мјестима изговарало као *а*, па се писало само обичаја ради, н. п. у 6. врсти стоји ть дѡ, а у 11. та дѡ; а особито вьсь (у 5. врсти)! 2) да се ѣ и є изговарало једнако, па писари да су писали како им је дошло на перо, н. п. оу Ѳавѣ (мјесто у *Саве*), нєговѣ сыновѣ (м. његове синове), вьведѣнїє (м. вьведенїє), именїє (м. имѣнїє) и т. д. Осим тога види се и то, како су писари и онда мијешали језик Славенски са Српскијем, н. п. покѹсить, ѡтнимить, погибнеть; притискѹє, притисне и т. д.

Земља ова коју је купио владика Василије и сад се зове *Вељи до*, и има 12 рала ораће земље и око ње шуме на којој се може усјећи 12 лишњака (лисника) или 1200 бремена листа, и по окрајцима може се накосити по 10 кола сијена.

---

[32] Ова је сва врста написана зеленкастијем мастилом и врло лијепијем минеенскијем словима високијем са два добра прста, па су гдјекоја мала слова између великијех, гдјешто и једно више другога, н. п. у ријечи мѣсеца м је велико а ц је одозго до пола врсте а а опет велико; у ријечи ѡктомврїа доље је од пола врсте к и т а одозго је над њима ѡ и т. д., само је въ лѣто зроє ѹ пєкы обичнијем словима, али је ово у *пеш* врсти: у првој је само въ лѣ, у другој то з, у трећој р о є, у четвртој ѹ пє а у петој кы: то је све у великој врсти на крају, по чему се може мислити, колико је она висока. Иза ријечи іньдїктїѡнь разговијетно је написано великијем словима аі, али је писац у томе погрнјешио, јер оне године іньдїктїѡнь није бно једанаест него *пеш*.

Ово је писмо врло знатно и по томе, што показује да је свети Василије прије 189 година био жив. Ја ћу овдје на кратко да кажем, што сам од поменутога г. архимандрита дознао о животу овога нашег светитеља. Он је био родом из Попова, и био је архимандрит у манастиру Тврдошу, за који се приповиједа да је негда био Херцеговачка митрополија, а сад од њега стоје само зидине крај ријеке Требишњице. Једном отиде свети Василије архимандритом у Свету гору и оданде у Русију, а кад се одонуд с богатијем дарима врати натраг, нађе свој манастир од Турака похаран и разурен. По том отиде у Српску патријаршију те га патријар Гаврило завладичи и постави митрополитом Херцеговачкијем. Вративши се из патријаршије начини себи двор на Рудом пољу, гдје је сад Никшићки град Оногожд. У то вријеме пошаљу Херцеговци некаквога Јездимира из Требјесе у Цариград, да им тражи правице, али Турци њему у Цариграду изнесу сабљу и Алкуран, па га запитају које воли: или да се потурчи, или да му одсијеку главу. Он прими Алкуран, и тако га потурче на силу, и под именом Језд-аге врате га у Херцеговину с ферманом, да гради град на ономе истоме мјесту гдје је владика Василије био начинио себи двор. Кад Језд-ага дође у Херцеговину и покаже ферман, владика Василије остави свој двор и отиде у планину Острог у пећину, у којој су живљели којекаки испосници. Како је још имао подоста новаца, тако најми мајсторе те ону пећину распространи и у њој начини црквицу ва славу ваведенија пресвете богородице и неколике ћелије и мађупницу. И тако од испоснице постане манастир *Острог*. Ниже овог манастира око једне четврти сахата у равни била су два села, Гошћерадићи и Милановићи с црквом светом Тројицом; гдјекојима од овијех сељака владика Василије земље покупује још пониже у селу Дубравама мјесто онијех које су ондје имали, а гдјекоји му своје земље продаду, као и овај Сава Лаковић што му је продао Вељи до, и тако он крене оданде обадва села, и сви Бјелопавлићи потпишу му се, да ће манастиру Острогу, доклегод у њему поје летурђија, давати на годину од сваке куће по багаш жита и сваке треће године по једнога брава. Код оне сеоске цркве

он начини кућу за своје млађе, и од те цркве и куће постане послије манастир *под Острогом*, а оно се горе назове *горњи манастир*. Приповиједа се да је оданде владика Василије владиковао Херцеговцима још 15 година, а кад умре (29. Априлија), укопају га ниже манастира у градини. Пошто прође 7 година послије његове смрти, присни се једну ноћ проигуману Жупскога манастира, гдје га зове владика Василије, да га ископа из земље. Кад проигуман то, као какову истину, у јутру каже своме друштву, они му се стану смијати. То му се присни и други пут, али он друштву не смједне више ни казивати; трећи пут му на сну дође владика Василије обучен као владика кад служи с кадионицом у руци и стане га кадити, па у једанпут удари га кадионицом у чело, а из ње прсне ватра њему по лицу, у том се он тргне иза сна па рукама за лице, а то по лицу све ране од ватре и од бола не може за њега да се прихвати. Кад остали калуђери то чују и виде, више му се нијесу подсмијевали, него одмах узму мотике и трнокопе и лопате и пођу с њиме да ископају владику Василија; и дошавши под Острог, гдје је већ било неколико калуђера, кажу шта је и како је, и сви запосте као испосници и стану се једнако Богу молити и бденија држати, па пошто тако проведу недјељу дана онда отиду на гроб и откопају га, кад тамо, а то владика Василије цјелокуп и свет. По том га у ћивоту намјесте у цркви у горњему манастиру, гдје је и данашњи дан. Ондје код његова ћивота сад сједи једнако по један посник, и служи се летурђија на бадњи дан, на крстов дан (уочи богојављенија), на велики четвртак и 29. Априлија (кад је умрљо), а осим тога и кад ко плати. О тројицама долази народ не само из све Црне горе и из осталијех оближњијех племена, него и из Херцеговине и из Босне, те га цјелују и прилажу ко што може. Цркварі ови из даљнијех мјеста стану долазити још у сриједу, па се поред молитве ондје и веселе, играју и пјевају. И сами Турци (Срби закона Турскога) долазе каштo (као у Студеницу светоме краљу) те цјелују и читају им се молитве и прилог дају, као што је недавно некакав Хаџ-Алија Веризовић из Никшића, који није имао дјеце, долазио са женом те им у горњему манастиру држали бденије и слу-

жили летурђију и цјеливали и даривали светога Василија, а пошто му жена по том родила сина, шаље манастиру сваке године по оку воска.

У горњему манастиру било је до године 1853. писмо патријара Гаврила, како је архимандрит Василије завладичен и постављен Херцеговачкијем митрополитом, тако и оно којим су му се Бјелопавлићи обрекли давати жито и браве, и још којешта што је он сам записивао; па је то у почетку поменуте (1853.) године све пропало. Кад је Омер-паша одоздо дошао с војском до под Мартиниће, а Херцеговачки Турци преко Планинице под Острог, у горњи манастир затворе се Мирко Петровић (брат кнеза Данила) и Новица Церовић и овај архимандрит Никодим са 30 момака; и 9 дана су се јуначки бранили и побили сила Турака, који су на њих често наваљивали, а кад им десети дан кнез Данило (ваљада бојећи се да их Турци не би надвладали и светога Василија спалили) пошаље заповијест да оставе манастир, само светога Василија да гледају да изнесу, они ноћу са светим Василијем побјегну, а поменута писма, као и друго много којешта, оставе те Турци разграбе и униште. Да је ондје било и ово писмо патријара Максима, и оно би тако пропало, него је срећом било у селу код рода господина архимандрита, у коме се сачувало до данас.

Кад смо бесједом овако у Бјелопавлићима, да кажем коју ријеч и о њима. Онамо се приповиједа, да се земља она, у којој живе сада Бјелопавлићи, прије боја Косовскога звала *горња Прёвала* [33]) (а *доња* да је била од Спужа доље к језеру Скадарскоме), људи пак, Срби, који су у њој били, да су се звали *Лўжâни*. Пошто Дукађински капетан Лека погине на Косову и Турци му дворе похарају и разуре, син његов Павле добјежи преко Арбаније и Куча у горњу Превалу и ондје на селу Сретњи најми се у Лужанина Мрдака да му служи коња. Павле овај имао је на глави *бијелу* косу, и за то су га звали *Бијели*

---

[33]) Ја мислим да су је тако назвали ови Срби одовуда, са сјеверне стране, по томе, што онамо кад се *превали* преко највишијех гора воде већ не теку у Црно море него у Јадранско.

Павле. Кад су се једном код цркве светога Николе на пољу Јеленку били скупили сви знатнији Лужани на сабор, дође на коњу некаква госпођа Јелена од лозе Немањића са двоје момчади бјежећи од Турака, и назове им Бога овијем ријечима: „Помози Бог, господо и браћо Срби!" Али јој слабо ко одговори, онда их она замоли да би јој дали једнога човјека да јој покаже пут до Херцеговачке границе, а она да ће му платити путнину; они јој на то одговоре: „Ето ти Бијелога Павла, који се доскитао из ваше земље, нека те води." Павле пође с њоме радо, и кад је доведе до Херцеговачке границе, она му са захвалности плати путнину и дигавши руке к небу рекне: „О Боже, ти дај, да се Лужани данас побију на сабору међу собом и да се род њихов затре са свијем, и њихове земље и све остало имаће да остане Павлу и његовијем потомцима; и ако би гдје који Лужанин остао у животу, да буде подножник Павлову потомству!" Они исти дан, кад су Лужани око цркве по пољу сједили и пили и јели, затрчи од некуда зец у сабор, један од Лужана опали из пушке да га убије, али несрећом мјесто зеца погоди једнога од првијех Лужанскијех главара, који је имао јаку породицу, и тако се заметне бој те сви изгину и ископају се. Кад ово чују чобани по планинама и људи који су били код кућа заостали, и они ударе један на другога, те се тако сви затру. Од тога се и данашњи дан онамо каже: „Да ћемо се поклат' ка' *Лужани,*" а мраморје гдје се год налази, особито по планини, зове се *Лужанско мраморје.* Кад Бијели Павле види ту погибију, он отиде на Сретњу и послије плача заиште у Мрдакове кћери Видосаве да му плати најам, а она му рекне: „Узми мене за најам, и све што је било оца мојега да буде твоје, нема ми се ко брукати што сам узела скитача Павла Бијелога." Павла то врло овесели, и сјутра дан одмах доведе од некуда попа и кума те се вјенчају. Бијели Павле с Лужанком Видосавом роди три сина: *Пешушина*, *Павка* и *Пешра,* од којијех се послије мало по мало изроде и распростране сви данашњи Бјелопавлићи, које они и тијем потврђују, што сви славе Петков дан (14. Октомврија). Бјелопавлићи се данас дијеле на три племена: *Пешушиновиће, Павковиће* и *Вражегрмце.* Да су, по овоме, онамо готово

у свакој кући познатоме, приповиједању, Петушиновићи од Петушина а Павковићи од Павка, о томе не треба ни говорити, само ћу казати за Вражегрмце како се приповиједа да су од Петра: он се населио са женом негдје у шуму код мјеста које се зове Баре; отац му пошаље Павка да га зове натраг, али се он не хтједне вратити. Кад се Павко врати ка оцу и отац га запита: „Камо Петар, хоће ли доћи?" он му одговори да не ће, „Завукао се у један *вражи грм*, па из њега не ће никуда": и по овоме се његови потомци назову *Вражегрмци*.

Кад су се Бјелопавлићи потписали владици Василију да дају манастиру Острогу жито и браве, кажу да их је онда било 400 кућа, а сад се мисли да их има око 3000 пушака, а кућа око половине тога (јер слабо живе у задрузи, него се дијеле како се који ожени).

Данас се не зову Бјелопавлићи само *људи*, који у негдашњој горњој Превали живе мјесто Лужана, него се тако зове ~~и она~~ *земља*, уврх које извире ријека Зета и тече кроза њу (од Сјевера к Југу) до Турскога града Спужа. Бјелопавлићи граниче од Запада с Црногорскијем племеном Пљешивцима, од Сјевера с Херцеговачкијем племеном Жупом Никшићком, од Истока с Ровцима, од Југо-Истока с Пиперима, а од Југа, као што је речено, с Турскијем градом Спужем, из којега се чује кад пјевају пијетли у Бјелопавлићком селу Мартинићима. Земља је ова дугачка, од Херцеговачке границе до Спужа, од прилике око 8 сахата хода, а широка је, од Пљешиваца до Роваца, око 12 сахата. Она је понајвише брдовита, али поред Зете има и равнина, и сва је жупна и питома: свуда рађају виногради и смокве, а око Зете у равни рађале би и маслине, а може бити и наранче и лимуни, кад би их ко посадио и око њих радио.

У вријеме Бијелога Павла кажу да је Спуж био пуст и звао се *Шпанска градина* докле Турци нијесу овладали онијем крајем и поновили га. Од тога времена Турци су Бјелопавлиће, као и остале Брђане, много пута покоравали и од њих харач узимали, па се они опет одметали и с њима се били и од њих се отимали до године 1796., а од онда, по смрти Махмут-паше Бушатлије, остану с Црном гором.

VI.

ШТА ЈЕ НА ПРВОМ ЛИСТУ.

У почетку на великоме листу према имену ове књижице под бројем 1. писмо је из онога рукописа на кожи, о коме се говори на страни 7., 8., 9., и 10.

Под бројем 2. из прве рукописне књижице, о којој се говори на страни 25., 26., 27. и 28.

Под бројем 3. из књижице Матија Дивковића, о којој се говори на страни 30., 31. и 32.

Под бројем 4. из друге рукописне књижице, о којој се говори на страни 25., 26., 27. и 28.

Под бројем 5. из треће рукописне књиге, о којој се говори на страни 25., 26., 27., 28. и 29.

Под бројем 6. из Рујанскога Јеванђелија, о коме се говори на страни 21., и то из Матеја зачело ѧѯ.

Под бројем 7. из истога Рујанског Јеванђелија из Јована зачело ѩѣ.

Под бројем 8. из писма, које је писао Турчин Турчину, о коме се говори на страни 30. и 31. (За многе наше читатеље не ће бити сувише казати, да се у ономе писму ово каже: „Мѹратаги селам, (ка) ко ми дође данас книга од мѹла Дервиша из Фоће и пише ми ће е сріео Хаћ Али пашине лѹдеі Нѹмана ѹ Ћаеннћѹ ће сѹ ѹзели мое илтизаме).

Под бројем 9. из писма Али-паше Сточевића, о коме се говори на страни 30. и 31. (И овдје не ће бити с горега казати, да оно ваља овако читати: Али паша повратимѹ Петрѹ Петровићѹ владики Црногорском приелателски поздрав. Що ми пишеш око пандѹра мени се не чини рѹжно, а фѹкара, коеа плаћа пандѹринѹ ние каенла).

ГДЈЕ ЈЕ ШТО.

I. Предговор 3
II. Примјери из црквеннјех књига 38
III. Побожне приповијетке 52
IV. Како се писало Српски прије 150 година 63
V. Још нешто 72
VI. Шта је на првом листу 79

Велика хвала г. Фр. Миклошићу што ми је у штампању ове књижице помагао поправљати штампарске погрјешке.

Почело се штапати у Септемврнју а свршило у Нојемврнју 1856 м.

У Бечу
У ШТАМПАРИЈИ ЈЕРМЕНСКОГА МАНАСТИРА
1857.